

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Juridiska Institutionen

Examensarbete på juristprogrammet, 30 hp

Anna Gustafsson

Barn som bevittnar brott mellan närstående - en systematisk utmaning

*En studie om barn som bevittnar brott mellan närstående och förhållandet till det
ersättningsrättsliga systemet*

Examensarbete höstterminen 2019

Handledare: Filip Bladini

Examinator: Torbjörn Odlöw

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	FN:s kommitté för barnets rättigheter
Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BrOM	Brottsoffermyndigheten
BrskL	Brottskadlagen (2014:322)
Dir.	Direktiv
Dnr.	Diarienummer
Ds	Departementsskrivelse
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
NFT	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Problempresentation	5
1.2	Syfte och frågeställningar	6
1.3	Metod, material och teoretiska utgångspunkter	6
1.3.1	Metod.....	6
1.3.2	Material.....	9
1.3.3	Teoretiska utgångspunkter.....	10
1.4	Avgränsningar	11
1.5	Tidigare arbeten på området	11
1.6	Terminologi.....	12
1.6.1	Barn som bevittnar brott mellan närstående	12
1.6.2	Bevittnandefallen	12
1.7	Disposition	13
2	En introduktion till barnfridsbrott, SOU 2019:32.....	14
3	Det ersättningsrättsliga systemet.....	15
3.1	Grunder och principer.....	15
3.2	Funktioner och ändamål	17
3.3	Något om förhållandet mellan ersättningsrätt och straffrätt	21
4	Barn som bevittnar brott mellan närstående	22
4.1	Introduktion till avsnittet	22
4.2	Hur har barn som bevittnar brott mellan närstående hanterats tidigare?.....	23
4.2.1	Kommittén mot barnmisshandel	23
4.2.2	Straffskärpningsregeln.....	24
4.2.3	Skadestånd med anledning av personskada	25
4.2.4	Anhörigersättning.....	27
4.2.5	NJA 2005 s. 712 och kränkingsersättning	28
4.2.6	En särskild rätt till brottsskadeersättning.....	29
4.3	Hur kan barn som bevittnar brott mellan närstående komma att hanteras framöver?31	
4.4	Förhållandet till det ersättningsrättsliga systemet	33

5	Vilka värden och utvecklingstendenser har påverkat de olika lösningarna?	39
5.1	Brottsofferfokus	39
5.2	Barnkonventionen	42
5.3	Andra värden och utvecklingstendenser	45
5.4	Sammanfattning	48
6	Avslutande reflektioner	49
	Källförteckning	51

1 Inledning

1.1 Problempresentation

Studier tyder på att ungefär vart tionde barn i Sverige någon gång har bevittnat eller upplevt våld mellan närstående vuxna.¹ Barn som bevittnar våld mot en förälder kan enligt forskning inte enbart ses som opåverkade vittnen till våldet.² Det påverkar barnets trygghet och anknytning till sina omsorgspersoner.³ Barn som bevittnar våld mellan närstående drabbas i större utsträckning av psykiska sjukdomar och risken för barnen att påverkas psykiskt är större ju svårare och mer omfattande upplevelser av våldet som barnet har.⁴ Viss forskning tyder också på att det kan vara mer skadligt psykiskt för barnet att bevittna och uppleva våld inom familjen än att själva direkt utsättas för våld.⁵

Den situation som beskrivs har inte identifierats nyligen. Barn som bevittnar brott mellan närstående har diskuterats de senaste årtionden i olika forum och i olika rättsliga sammanhang. I flera omgångar har det övervägts om och i så fall hur denna olyckliga situation ska hanteras inom de rättsliga system vi har. I diskussionen kring hur barn som bevittnar brott mellan närstående ska hanteras inom ramen för det ersättningsrättsliga systemet, så visar sig systemets starka grunder och utmaningar. Dessa grunder är viktiga för att systemet ska vara koherent.

Hittills har uppfattningen varit att situationen med barn som bevittnar brott mellan närstående inte ska och inte bör hanteras inom ramen för det ersättningsrättsliga systemet och istället har bevittnandefallen fått en särskild rätt till brottsskadeersättning som innebär en avvikelse från övrig sådan ersättning. Situationen har sedan diskuterats vidare och idag går det att se hur vindarna har vänt. Tidigare i år, i juni 2019, färdigställdes en utredning som föreslår en kriminalisering av att låta barn bevittna brott som begås mot en till barnet närstående.⁶ Den föreslagna kriminaliseringen tänder nytt liv i diskussionen om hur situationen ska hanteras. Någonstans längs vägen har synen på situationen förändrats, och i synnerhet synen på hur vi rättsligt ska hantera den. Med anledning av det föreslagna barnfridsbrottet väcks frågor kring den utveckling som skett och hur vi rättsligt ska se på barn som bevittnar brott mellan närstående.

---

¹ Gilbert, Ruth, *Child Maltreatment 1 Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries*, Lancet 2009, s. 72.

² Överlien, Carolina, *Våld i hemmet. Barns strategier*, Upplaga 1, Gleerups Utbildning, Malmö, 2012, s. 171.

³ Broberg, Anders m.fl. *Stöd till barn som bevittnat våld mot sin mamma. Resultatet från en nationell utvärdering*, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011, s. 11.

⁴ Ibid. s. 13.

⁵ Prop. 2005/06:166 s. 23.

⁶ SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*.

1.2 Syfte och frågeställningar

Den situation som behandlas i arbetet är barn som bevittnar brott mellan närstående. Det övergripande syftet med uppsatsen är att undersöka situationen där barn bevittnar brott mellan närstående och dess plats i det ersättningsrättsliga systemet. Det innefattar att utreda hur barn som bevittnar brott mellan närstående har hanterats tidigare fram tills idag. Mot bakgrund av ett förslag till kriminalisering av att låta barn bevittna brott mellan närstående är syftet att också undersöka hur situationen kan komma att hanteras framöver. Som ett led i den undersökningen har jag för avsikt att analysera utvecklingen som skett och hur det kan ses i förhållande till det ersättningsrättsliga systemet. Vidare syftar arbetet till att analysera vilka värden och utvecklingstendenser som kan ha påverkat utvecklingen.

För att uppnå syftet med arbetet behöver följande frågeställningar besvaras.

- Hur har barn som bevittnar brott mellan närstående hanterats tidigare inom juridiken?
- Hur kan barn som bevittnar brott mellan närstående komma att hanteras framöver?
- Hur kan de olika lösningarna ses i förhållande till det ersättningsrättsliga systemet?
- Vilka värden och utvecklingstendenser har påverkat de olika lösningarna?

1.3 Metod, material och teoretiska utgångspunkter

1.3.1 Metod

Metoden som presenteras i detta avsnitt är det som tagit mig från problempresentationen, via materialet till de påståenden och slutsatser som kommer redogöras för.

För att uppnå syftet, som på ett övergripande plan är att undersöka barn som bevittnar brott mellan närstående och dess plats i det ersättningsrättsliga systemet, så har jag haft en problemorienterad ansats. Framställningen utgår från ett problem, snarare än en specifik regel.⁷ Det inramade problemet är *barn som bevittnar brott mellan närstående* och det har styrts vilka delar av rätten och vilket material jag har studerat. Motsatsen skulle låta en specifik regel eller princip vara styrande för val av material. Anledningen till att min metodologiska utgångspunkt är problemorienterad är för att barn som bevittnar brott mellan närstående inte i sig utgör en rättslig konstruktion från början som har en självklar plats i systemet.

Genom min problemorienterade ansats har jag via urval och behandling av material sökt identifiera om och var barn som bevittnar brott kommit till uttryck i rätten, i synnerhet

---

⁷ Jfr här Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, upplaga 2, Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 94.

inom det ersättningsrättsliga området, men även det straffrättsliga. Den delen av arbetet har innefattat att fastställa gällande rätt ifråga om barn som bevittnar brott. Jag har utrett rättsliga möjligheter att få ersättning, men även till viss del möjligheterna att bedöma bevittnandefallen som brottsliga inom ramen för de rättsregler och principer som finns på området. Vidare har jag också utrett det ersättningsrättsliga systemets uppbyggnad genom att försöka identifiera systemets grunder och funktioner.

Arbetet bygger på så vis på en metodik av rättsdogmatisk karaktär. Sandgren beskriver att rättsdogmatiken och fastställandet av gällande rätt kan ha två sidor. Den ena är att beskriva gällande rätt och den andra är att systematisera denna.⁸ Jag har beskrivit gällande rätt i stora delar, då jag velat kartlägga hur regleringen av barn som bevittnar brott mellan närstående ser ut. Eftersom mitt syfte är att analysera en situation i förhållande till ett rättsligt system, så behövs även en beskrivning av detta system. I arbetet har jag också systematiserat beskrivningen. Systematisering kan beskrivas som att identifiera samband, likheter och principer.⁹ Systematisering har varit en naturlig del av arbetet, då det är ett rättsligt *system* jag undersöker; det ligger i dess natur att samband och principer behöver identifieras.

Vid fastställandet av gällande rätt har jag använt mig utav de traditionella rättskällorna. Utgångspunkten för rättsdogmatiken är användandet av de allmänt accepterade rättskällorna, vilket oftast handlar om att söka svaren i lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och litteraturen.¹⁰ Jag har sökt svar i lagstiftning på området, hur lagstiftning motiverats i förarbeten och hur det tillämpats. Vidare har jag använt litteratur på området för att undersöka hur det förhåller sig till varandra. En sådan metod har jag sett som nödvändig dels för att utreda hur barn som bevittnar brott mellan närstående har och kan hanterats i frågor som exempelvis rör möjligheterna till skadestånd för personskada eller kränkingsersättning. Jag har även använt mig av de traditionella rättskällorna för att kunna analysera hur argumentationen i exempelvis en proposition kan ses i förhållande till hur ersättningsrättens funktioner beskrivs i litteraturen. Urval av material och motivering av urvalet berörs nedan.

Arbetet har inte stannat vid att fastställa rättsläget. Fastställande av vad som ”gäller” har varit ett nödvändigt steg på vägen för att kunna gå vidare till att *analysera* rättsläget kring barn som bevittnar brott mellan närstående. Det som har analyserats är bland annat vilken argumentation som har framförts, i syfte att förklara utvecklingen som skett. Eftersom det i dagsläget utreds ett nytt sätt att hantera bevittnandefallen, så är det oundvikligt att stanna vid vad som ”gäller”. En sådan metod har beskrivits som placerad *utanför* den rättsdogmatiska metoden och är vad Sandgren skulle benämna som *rättsanalytisk*

---

⁸ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 43.

⁹ Ibid.

¹⁰ Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (reds.), i *Juridisk metodlära*, upplaga 4, Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21–45, s. 21.

metod.¹¹ Uppdelningen bygger på beskrivningen av rättsdogmatik som en metod som endast fokuserar på kunskap *i rätten*.¹² Jag har som syfte att se på utvecklingen och olika lösningar på ett problem samt även analysera vilka värden och utvecklingstendenser som kan ha påverkat olika lösningar och med en sådan beskrivning innebär det att min metod inte är begränsad till rättsdogmatik.¹³

Kleineman beskriver däremot hur rättsdogmatiken inte måste vara dogmatisk till sin karaktär, på så sätt att metoden saknar flexibilitet och öppenhet i synen på rätten.¹⁴ Jag ansluter mig till detta synsätt. En viktig uppgift som den rättsdogmatiska metoden kan ha utöver kartläggande av gällande rätt, är att kritisera vad som framkommit med argument som också grundar sig i den gällande rätten. Det kan göras med exempelvis ändamålsinriktade argument och systemargument.¹⁵

I analysen har jag inte bara genomarbetat rättskällorna, utan också analyserat ordalydelser och texter närmre. Eftersom jag har velat se hur olika lösningar över tid har sett ut och se vilka värden som har haft påverkat detta, så har det inte räckt att bara se *vad* lagstiftare eller rättstillämpare kommit fram till. Vad som skrivs, i vilket sammanhang och vad som *inte* skrivs är också av vikt för att kunna identifiera värden och utvecklingstendenser. En sådan metod har vissa diskursanalytiska inslag. En diskursanalytisk metod kan användas för att söka efter mönster kring förståelsen och praktiken kring vissa frågor.¹⁶ Den metod jag har använt i de delarna kan annars enklast beskrivas som textanalytisk, då jag utifrån texter sökt efter värden och tendenser rörande barn som bevittnar brott mellan närstående och den ersättningsrättsliga systematiken.

Vidare har jag lyft blicken från just barn som bevittnar brott mellan närstående. De värden som har påverkat de olika lösningarna kan också vara influerat av andra lagstiftningsåtgärder som inte är kopplat till barn som bevittnat brott och även förändrade samhällsvärderingar. Det är vad Mathiesen skulle beskriva som att se på rätten från samhället och in i rätten. Det är en metod som innefattar ett sökande efter hur samhällets normer påverkar rättens utveckling.¹⁷

En rättsvetenskaplig metod är inte så enkelt att fullständigt anamma. De indelningar som olika rättsvetare presenterar passar inte alla arbeten.¹⁸ Den metod jag har beskrivit och som jag har använt mig utav går inte att tydligt placera in i någon av de metodologiska

---

¹¹ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 45.

¹² Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 95.

¹³ *Ibid.* s. 96.

¹⁴ Se Kleineman, *Rättsdogmatisk metod*, s. 25.

¹⁵ *Ibid.* s. 35.

¹⁶ Termen *diskurs* kan ha flera betydelser. En beskrivning är att diskurs är en beteckning för hur något omtalas. Diskursbegreppet kommer inte diskuteras djupare. För vidare läsning, se Burman, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*, s. 33 f.

¹⁷ Mathiesen, Thomas, *Rätten i samhället. En introduktion till rättssociologin*, upplaga 3, Lund, 2010, s. 86.

¹⁸ Jfr Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 97.

facken. Den metodik som använts i uppsatsen innehåller influenser av flera fack. Jag är inte av uppfattningen att det innebär att ett arbete är metodologiskt fel, utan det är snarare en naturlig del av skrivprocessen att metoden influeras av olika rättsvetenskapliga metoder.

1.3.2 Material

Valet av material har en stark koppling till mitt syfte att analysera ett problem och dess förhållande till ett existerande system samt att analysera utvecklingen och hur argumentationen har sett ut.

Arbetet har till stor del varit beroende av materialet i det som kan benämnas som de traditionella rättskällorna. För att påvisa mönster och tendenser i rättsutvecklingen när det gäller barn som bevittnar brott mellan närstående, så är den rätt som har utvecklats utgångspunkten för det materiella urvalet.

Förarbeten ges en stor roll, då det är i förarbetena till olika lagstiftningsåtgärder som motiven till ändringar framgår.¹⁹ Eftersom min ingång i arbetet är den kriminalisering som föreslås, så är den utredningen central i arbetet.²⁰ Den ordning som gällt innan, fram tills nu, kretsar till stor del kring en särskild rätt till brottsskadeersättning, varför förarbetena till den brottsskadeersättningen också är mycket centrala.²¹ Även utredningar kring andra lösningar avseende barn som bevittnar brott mellan närstående är av intresse för att analysera utvecklingen. Remissutlåtanden över utredningar används också i analysen. Remissutlåtanden på området innehåller många gånger invändningar eller förtydliganden gällande ett förslags förhållande till systemen. Av den anledningen har jag ansett det intressant att låta utlåtandena vara en del av analysen. Sammantaget kan sägas att förarbeten utgör en stor del av materialet som används.

Respekten för ett förarbetsuttalande vilar på tanken om regeringsmaktens förankring i den lagstiftande församlingen. En kritik är givetvis att det är lagtexten som röstas om och godkänns av lagstiftaren och att lagstiftaren inte formellt har tagit ställning till förarbetsuttalanden.²² Varför jag tillmäter förarbetena stor vikt, trots denna kritik, är för att det är i förarbetena som värden och utvecklingstendenser kan komma till uttryck, antingen uttryckligen eller mellan raderna. Det fungerar därför bra som analysunderlag.

Ersättningsrätten, i synnerhet skadeståndsrätten, innehåller många principer och grunder som inte framgår direkt av lagtexten, utan som utvecklats i praxis och genom doktrin. Det finns inte mycket rättspraxis gällande just barn som bevittnar brott och doktrinen tar

---

¹⁹ Se Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 20.

²⁰ Genom SOU 2019:32.

²¹ Prop. 2005/06:166.

²² Kleineman, *Rättsdogmatisk metod*, s. 28.

därför en stor plats i frågan. Även funktioner med ersättningsrätten utvecklas främst i doktrinen. Det materialet har därför stor betydelse i arbetet.

1.3.3 Teoretiska utgångspunkter

Vid författandet av uppsatsen och i redogörelsen för metodfrågor är jag medveten om att gällande rätt inte är ett självklart begrepp. Jag vill framhålla att jag inte ser det som möjligt att ”finna” någon gällande rätt, som existerar i sig självt. När jag redogör för vad jag beskriver som gällande rätt, *konstruerar* jag också den gällande rätten till viss del. Min framställning, även i de beskrivande delarna, har viss normativ verkan. Underförstått redogör jag för vad som enligt mig *bör* konstituera gällande rätt. Min teoretiska utgångspunkt i fråga om gällande rätt är att en redogörelse alltid har viss normativ verkan. Ett exempel är mina slutsatser när det gäller möjligheterna för barn som bevittnar brott mellan närstående att erhålla skadestånd för personskada. Jag landar i att möjligheterna är begränsade, med hänsyn till de skadeståndsrättsliga grunderna. Jag avslöjar genom en sådan slutsats att jag förlitar mig på de skadeståndsrättsliga grunderna och att jag bedömer dess validitet som hög. Underförstått är att jag anser att ett utfall i domstol *bör* förhålla sig på det viset; inte för att jag ”tycker” det, utan på grund av min uppfattning om styrkan i sådana resonemang. Syftet med att redogöra för en sådan teoretisk utgångspunkt är att vara öppen med att jag inte gör anspråk på en värderingsfri redogörelse av gällande rätt. Jag ansluter mig till Jareborgs uppfattning att varje beskrivning och varje begreppsanvändning, även mina, är impregnerad av värderingar.²³

En annan teoretisk utgångspunkt är synen på koherens inom rätten. Jag kommer genomgående i arbetet att hänvisa till *systematik* och hur olika lösningar i bevittnandefallen avviker från systematiken eller förstärker den. Jag utgår då från att det finns en systematik och att koherens är en utgångspunkt för jurister när olika åtgärder övervägs. Detta är viktigt då rätten ska kunna användas för att hantera konflikter mellan parter.²⁴ Koherens framstår som något bra och som något som ger validitet till en regel eller ett system och detta är väl diskuterat inom rättsvetenskapen.²⁵ Koherens har varit en symbol för ett gott rättssystem inom den svenska, och även andra länders, rättstraditionen.²⁶ Detta är centralt inom den ovan berörda rättsdogmatiken, där det ligger ett ansvar för att systematisera rätten utifrån att rätten bör bilda en normativ helhet.²⁷

Vad koherens egentligen innebär är inte givet. Det som ligger närmast till hands är ett system utan motsägelser och ett system med ett sammanhang. Bland annat kan det handla om hur regler korresponderar mot allmänna, övergripande rättsprinciper.²⁸ Jag kommer i

---

²³ Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004 s. 1-10, s. 9.

²⁴ Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 94.

²⁵ Wacks, Raymond, *Understanding Jurisprudence*, 4th edition, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 180.

²⁶ Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 94.

²⁷ *Ibid.* s. 94.

²⁸ *Ibid.* s. 95.

arbetets avslutande diskussion beröra just koherens i det ersättningsrättsliga systemet. Varför koherens tas upp här är för att ge en förklaring till varifrån diskussionen om koherens och systematik kommer ifrån och att jag i framställningen utgår från att koherens är något som i allmänhet ses som något bra.

1.4 Avgränsningar

Många av de närliggande frågorna som ämnesvalet väcker avgränsas direkt genom syftesformuleringen. Några ytterligare avgränsningar ska presenteras. I frågan hur situationen med barn som bevittnar brott mellan närstående kan komma att hanteras framöver kommer jag inte att behandla beståndsdelarna i det föreslagna brottet; vilka som räknas som barn och hur det påverkar bedömningen, kretsen av närstående som omfattas eller påföljderna. Jag kommer heller inte beröra alla de möjliga straffbestämmelser där bevittnandefallen *skulle* kunna falla in. Anledningen är att det öppnar upp för en ingående diskussion om straffrätten, vilket jag inte avser behandla särskilt ingående.

1.5 Tidigare arbeten på området

Det finns flera examensarbeten inom ramen för juristprogrammet som berör barn som bevittnar brott mellan närstående. Arbetena jag har stött på har syftat till att klargöra vilka möjligheterna till skadestånd är eller möjligheterna att döma för brott i bevittnandefallen. De frågorna utreder jag i syfte att kunna analysera en förändring och förhållandet till systemet. Ingången i mitt arbete är att det så sent som i år har föreslagits en kriminalisering på området, vilket är en beståndsdel som tidigare saknades. Min framställning närmar sig därför ämnet ur ett annat perspektiv. Vidare har jag inte som mål att föreslå förändringar på området. De examensarbetena jag har funnit i frågan ska nämnas här.

Ekholm & Sternebratt författade 2005 en uppsats om barnens möjligheter till ersättning efter att ha bevittnat våld.²⁹ Nyholm skrev 2009 en uppsats om skadeståndsmöjligheterna för barnen och möjligheterna att hävda att ett brott har begåtts mot barnet.³⁰ Danielson skrev år 2010 om hur barn som bevittnat våld av och mot en närstående hanteras inom ramen för lagstiftningen. Författaren frågar sig när barn kan ha rätt till ekonomisk ersättning och om situationen kan inrymmas under brottsbalkens bestämmelser.³¹

---

²⁹ Ekholm, Pia & Sternebratt, Karin, *Barnen i brottets skugga – skadeståndsberättigade eller inte*, Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, 2005.

³⁰ Nyholm, Anna, *Barn som bevittnar våld i hemmet – en straff och skadeståndsrättslig studie*, Juridiska institutionen vid Stockholms universitet, 2009.

³¹ Danielson, Eva, *I brottets skugga*, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, 2010.

Arvidsson författande 2014 en straff- och processrättslig studie av situationen, hur rättsläget ser ut och behovet av förändringar.³²

1.6 Terminologi

1.6.1 Barn som bevittnar brott mellan närstående

Varierande terminologi har använts för att beskriva situationen där barn behöver se, höra och känna av våld eller andra brottsliga gärningar mot en närstående.

I utredningen används flera formuleringar. Barn som bevittnar *våld*, barn som bevittnar *våld eller andra brottsliga handlingar* samt barn som bevittnar *brott*. Den föreslagna kriminaliseringen avser dock inte endast våld, utan även andra brott, såsom grövre hot. Brottskonstruktionen förutsätter även ett s.k. grundbrott, varför termen *brott* istället för *våld* är mer korrekt.

Det finns också de som förespråkar att brottet ska formuleras som att barnen *upplever* våld, och inte endast bevittnar.³³ Ordet bevittnar anses då utesluta de fall där barnen inte direkt ser och hör, men kanske befinner sig i ett intilliggande rum med hörlurar och fortfarande är väl medveten om gärningarna som begås mellan föräldrarna exempelvis. Att använda ordet *upplever* avfärdades av utredningen med hänsyn till legalitetsprincipen.³⁴

Olika formuleringar har också använts för att beskriva förhållandet mellan barnet, gärningspersonen och den som är offer för brottet barnet bevittnar. De formuleringar som kan tänkas är barn som bevittnar brott *mellan närstående*, *mot en till barnet närstående person* eller *i nära relation*.

Det finns goda skäl att vara konsekvent i hur situationen beskrivs, inte minst för att undvika förvirring. Den terminologi som kommer användas är *barn som bevittnar brott mellan närstående*. Det är också den formulering som används i namnet på SOU 2019:32.

1.6.2 Bevittnandefallen

Med termen ”bevittnandefallen” avser jag de fall där barn bevittnar brott mellan närstående. Det är ingen term som förekommer i andra utredningar. Termen används av mig för att inte skapa onödigt komplicerade meningar, där ”bevittnandefallen” tydliggör tillräckligt vilka fall det är som talas om. När termen används är det således inget nytt

---

³²Arvidsson, Anna, *Barn som bevittnar våld i nära relationer*, Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, 2014.

³³ Se bl.a. BRIS (Barnens rätt i samhället) remissvar över Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32) 2019-09-16.

³⁴ Prop. 2019:32 s. 194.

som avses, utan har samma innebörd som ”barn som bevittnar brott mellan närstående” ovan.

1.7 Disposition

Uppsatsen består av sex kapitel. I arbetets andra kapitel ges en kort introduktion till den kriminalisering som utredningen har föreslagit. Detta för att tidigt ge läsaren förståelse för ämnet och dess aktualitet idag. Det tredje kapitlet innehåller en redogörelse för det ersättningsrättsliga systemet; dess grunder och funktioner. Dessa är viktiga för att förstå den fortsatta framställningen, då det återkopplas till dessa i analysen. Det fjärde kapitlet innehåller en utredning av hur barn som bevittnar brott mellan närstående har hanterats tidigare. Framställningen innehåller inte bara en presentation av rättsläget, utan förklarar även hur diskussionen och argumentationen har sett ut och vilka lagstiftningsåtgärder som vidtagits. Kapitlet fortsätter med att jag behandlar utredningen om den föreslagna kriminaliseringen närmare. Avsnittet syftar till att förklara hur hanteringen av barn som bevittnar brott mellan närstående kan komma att hanteras och hur detta är en förändring i förhållande till tidigare ordning. Det sista avsnittet i fjärde kapitlet innehåller en analys av de olika lösningarna och hur de olika lösningarna förhåller sig till det ersättningsrättsliga systemet. I kapitel fem går jag vidare och ser vilka andra värden och utvecklingstendenser som kan ha påverkat de olika lösningarna. Det sista och sjätte kapitlet innehåller avslutande reflektioner där jag diskuterar de värden som är framträdande och hur detta har påverkat eller kan påverka synen på ersättningsrätten som ett system.

2 En introduktion till barnfridsbrott, SOU 2019:32

För att ge läsaren goda förutsättningar att förstå varifrån diskussionen kommer, så finns det skäl att redan här presentera den kriminalisering som föreslås. De närmare skälen samt effekterna av dessa kommer behandlas senare.

Den 14 juni 2018 beslutade regeringen att en särskild utredare skulle få i uppdrag att utreda ett utökat straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar som begås av och mot närstående.³⁵ Det beslutades samtidigt att uppdraget skulle innehålla överväganden av ett straffrättsligt ansvar för uppmaning eller annan psykisk påverkan att begå självmord. I maj 2019 överlämnades slutbetänkandet som fick namnet *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord* (SOU 2019:32).

Centralt för uppsatsämnet är slutbetänkandets första led: straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar som begås av och mot närstående. Utredaren fick i uppdrag att analysera och ta ställning till om det bör införas en särskild kriminalisering av att låta ett barn bevittna brott som begås av och mot närstående, att föreslå hur en sådan kriminalisering bör vara utformad, att analysera hur tillämpning av straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken (1962:700) (BrB) påverkas, att analysera hur möjligheten för barn att få skadestånd och brottsskadeersättning påverkas och redogöra hur rätten till brottsskadeersättning bör utformas samt analysera den rättsliga ställningen för barn kan stärkas under förundersökning och rättegång i förhållande till det brott som barnet bevittnat.³⁶ I fråga om kriminaliseringen, som är kärnfrågan i utredningen, föreslås en ny bestämmelse i brottsbalkens fjärde kapitel med följande lydelse:

Den som begår en brottslig gärning mot en närstående person döms, om gärningen bevittnas av ett barn och är ägnad att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till någon av dessa personer, för barnfridsbrott till fängelse i högst två år.

Om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som mindre allvarligt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen som har bevittnats har varit av särskilt skrämmande och traumatisk art.³⁷

Den bestämmelse som utredningen föreslår innebär ett särskilt straffansvar för den som begår en brottslig gärning mot en närstående och att denna brottsliga gärning bevittnas av ett barn.³⁸

---

³⁵ Dir. 2018:48 Kommittédirektiv ”skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord.”

³⁶ Ibid.

³⁷ SOU 2019:32 s. 41 f.

³⁸ SOU 2019:32 s. 18.

3 Det ersättningsrättsliga systemet

Vidare i framställningen kommer jag genomgående återkoppla till det ersättningsrättsliga systemets grunder och funktioner och därför ska här redogöras för vissa grundläggande saker i det ersättningsrättsliga systemet. Det är inte möjligt att beröra alla aspekter av systemet, utan avsnittet kommer fokusera på det som är av relevans för uppsatsämnet.

Det finns skäl att studera skadestandsreglerna som del i ett större system av regler. Därur kommer begreppet ”ersättningsrätt”, till skillnad från det snävare ”skadeståndsrätt”.³⁹ Ersättningsrätten tar utgångspunkt i *skadan* och inte den rättsliga normen. På samma sätt som jag i uppsatsen har en problemorienterad ansats, har ersättningsrätten också det.

3.1 Grunder och principer

Det ersättningsrättsliga systemet består av olika grundbultar. Centralt är att det finns en skadelidande och en skadevållare. Den skadelidande har lidit någon typ av skada och en fråga för ersättningsrätten är om och i så fall hur skadan ska ersättas. Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada eller sakskada skall ersätta skadan. Denna allmänna skadestandsregel kommer till uttryck i 2 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207) (SKL). Skadorna kan delas in i olika skadetyper. Två skadetyper är sakskada och ren förmögenhetsskada. Sakskada definieras inte i SkL, men kan beskrivas som fysiska skador på fast egendom och lösa föremål och även förlust av egendom.⁴⁰ Ren förmögenhetsskada definieras negativt såsom en skada utan samband med person- eller sakskada.⁴¹ Sakskador och rena förmögenhetsskador kommer inte behandlas vidare i detta arbete.

Personskador är fysiska och psykiska skador på människor.⁴² Ersättning för personskada regleras i 5 kap. 1 § SKL. Personskada kan vara av både ekonomisk och ideell karaktär och bestämmelsen avser båda formerna. Ideell skada beskrivs i bestämmelsen som *fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) eller av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men) samt särskilda olägenheter till följd av skadan*.⁴³ Utöver fysiskt lidande i form av smärta och andra fysiska obehag, så ersätts även psykiska reaktioner som ångest, sömnsvårigheter, depressiva reaktioner och oroskänslor. Alla typer av effekter som kan uppstå till följd av vad annan orsakat är inte ersättningsgill. För psykiska besvär krävs en *medicinsk påvisbar effekt*.⁴⁴ Allmänna känslor av sorg anses inte ersättas enligt denna regel.⁴⁵ När personskada lett till döden har anhöriga till den avlidna

---

³⁹ Roos, Carl Martin, *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, Nordstedts Juridik, Stockholm, 1990.

⁴⁰ Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, upplaga 10, Norstedts Juridik, Visby, 2018, s. 101.

⁴¹ 1 kap. 2 § SKL. Se även Conradi, Erland, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada?*, SvJT 1986, s. 170.

⁴² Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 101.

⁴³ 5 kap. 1 § 1 st. 3 p. SKL.

⁴⁴ Prop. 2000/01:68 s. 24.

⁴⁵ *Ibid.* s. 32.

en särskild rätt till skadestånd för den personskada som de åsamkas till följd av dödsfallet.⁴⁶

Utöver ideell personskada så finns ytterligare en ideell skadeföljd som är ersättningsgill: ersättning för allvarlig kränkning genom brott (kränkningersättning). Rätten till kränkningersättning regleras i 2 kap. 3 § SkL och den sorteras inte in under personskadebegreppet.⁴⁷ Kränkningsskadan bestäms utifrån objektiva kriterier som återfinns i 5 kap. 6 § SkL och kriterierna är framför allt inriktade på den skadegörande handlingen.⁴⁸

En viktig del i skadeståndsrätten är kravet på adekvat kausalitet. För att någon ska kunna bli skadeståndsskyldig krävs att det föreligger ett orsakssamband mellan handling och skada. Det krävs inte bara att handlingen har lett till skadan, utan skadan får inte vara en alltför avlägsen eller svårförutsebar följd av handlingen. Det uttrycks ibland som att handlingen typiskt sett måste ha ökat risken för att skadan skulle inträffa.⁴⁹ Kravet på adekvans syftar till att avgränsa ansvaret från osannolika eller atypiska följder av handlingen.⁵⁰ Begreppet adekvans är omstritt och det finns många olika uppfattningar om vad som åsyftas och hur det ska användas för att begränsa skadeståndsskyldighet.⁵¹ Psykiska besvär är inte lika lättbedömda och inte lika förutsebara och därför uppkommer ofta svårigheter i fråga om adekvans.⁵²

Ser man till det ersättningsrättsliga systemet ur skadelidande och skadevållarens perspektiv har försäkringar stor betydelse.⁵³ Försäkring kan finnas både på den skadelidandes sida och på skadevållarens sida. För en person som lider personskada utgår en stor del av ersättningen ur socialförsäkringen eller en privat personförsäkring. Skadeståndet och skadeståndsrätten har en underordnad betydelse i jämförelse med Sveriges socialförsäkringssystem och även de privata försäkringarna. Skadevållaren kan också ha försäkring och då i form av en ansvarsförsäkring som täcker vissa handlingar.⁵⁴ Gällande de privata försäkringarna har försäkringsvillkoren en avgörande inverkan på ersättningsmöjligheterna.⁵⁵

En ansvarsförsäkring på skadevållarens sida täcker inte uppsåtliga handlingar. Den som har vållat skada genom brott kan därför i de flesta fall inte få ersättning ur

---

⁴⁶ Se 5 kap. 2 § 1 st. 3 p. SkL.

⁴⁷ Se Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 374.

⁴⁸ Friberg, Sandra, *Kränkningersättning. Skadestånd för kränkning genom brott*, upplaga 1, Iustus Förlag, Uppsala, 2010, s. 352.

⁴⁹ Bengtsson & Strömbäck, *Skadeståndslagen*, kommentaren till 2 kap. 1 §, 2019-10-05.

⁵⁰ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 195 ff. Se även SOU 1995:33 s. 382.

⁵¹ Conradi, Erland, *Om adekvans – än en gång*, SvJT 1984 s. 177 ff. För vidare läsning om adekvans, se Andersson, Håkan, *Skyddsändamål och adekvans*, Iustus Förlag, Uppsala, 1993.

⁵² Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 377.

⁵³ *Ibid.* s. 26.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

ansvarsförsäkringen.⁵⁶ Hemförsäkringar med överfallsskyddsmoment på den skadelidandes sida täcker skador som orsakats genom vissa brott. En begränsning finns och det är att flera av de större försäkringsbolagen har en klausul om att försäkringen inte gäller om den som utsatts för brottet och den som vållat skadan omfattas av samma försäkring eller tillhör samma hushåll.⁵⁷ Överfallsskyddet är därför begränsat i fall av brott i nära relationer.

När skadevällaren saknar tillgångar, eller är okänd i vissa fall, och skadan inte täcks av hemförsäkringen, kan den skadelidande ha möjligheter att få ersättning från staten. Den skadelidande kan vända sig till Brottsoffermyndigheten (BrOM) och ansöka om brottsskadeersättning.⁵⁸ Det finns alltså, utöver privata försäkringar, även en kompletterande möjlighet för ett brottsoffer att få ersättning. Brottsskadeersättning kan betalas för personskada och kränkning, och i vissa särskilda fall även för sakskada.⁵⁹ Huvudregeln är att det krävs en fällande dom för att brottsskadeersättning ska betalas ut. Detta gäller främst om gärningspersonen är känd. Vid en okänd gärningsperson ska det vara övervägande sannolikt att skadelidande har utsatts för brott för att brottsskadeersättning ska betalas ut.⁶⁰ En särskild regel återfinns i 9 § BrskL, vilken kommer behandlas utförligt i arbetet och jag återkommer därför till den.

Det är inte alltid lätt att kräva ut ett skadestånd från en skadevällare. En skadelidande vänder sig därför av goda skäl i första hand till sitt försäkringsbolag. Den skadelidande kan därefter inte få skadestånd från skadevällaren för samma skada. Försäkringsbolaget träder sedan in i den skadelidandes rätt att kräva skadestånd från skadevällaren, s.k. regressrätt.⁶¹ När brottsskadeersättning utgår, träder staten genom BrOM i den skadelidandes rätt att kräva skadestånd.⁶² Skadeståndet har på grund av de olika försäkringslösningarna blivit en täckning för skador som inte omfattas av andra ersättningsssystem.⁶³ På detta sätt är ersättningsformerna nära sammankopplade.

3.2 Funktioner och ändamål

Med funktioner kan åsyftas de verkningar som ger en förklaring till reglerna och motiverar dess lämplighet.⁶⁴ Exempelvis, vilken verkan ska skadestånd för sjukvårdskostnader ha? Den verkan det ska ha är att ersätta den ekonomiska förlust som

---

⁵⁶ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 464. Se exempelvis Trygg Hansa, Boendeförsäkring, Försäkringsvillkor december 2019 och IF Villa, Försäkringsvillkor september 2019.

⁵⁷ Se IF Villa, Försäkringsvillkor, avsnitt 10.2. Se även Friberg, Sandra, *Ersättning till brottsoffer*, NFT 4/2011.

⁵⁸ Friberg, *Ersättning till brottsoffer*, s. 1.

⁵⁹ Se 4-6 §§ BrskL.

⁶⁰ Brottsoffermyndigheten (2017) *Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017*, s 14.

⁶¹ Se 7 kap. 9 § försäkringsavtalslagen.

⁶² Se 28 § BrskL.

⁶³ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 85.

⁶⁴ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 26.

skadelidande haft genom sjukvårdskostnaderna; en reparativ funktion. Diskussionen om funktioner, verkningar, syften och ändamål kan användas för att rättfärdiga ett regelverk.⁶⁵ Den funktion som reglerna kan anses fylla kan vara för att nå ett mer övergripande ändamål, representativt för bakomliggande värderingar.⁶⁶ En arbetsgivares principalansvar för skador som en arbetstagare orsakar i tjänsten kan anses ha en preventiv funktion och verka avskräckande. Ändamålet är att få arbetsgivare att ha koll på sin verksamhet så att antalet skador nedbringas. De bakomliggande värderingarna som representeras genom ändamålet är att arbetstagare inte ska behöva riskera att skadas i sin tjänst.⁶⁷

När det gäller skadeståndsrättens övergripande funktion finns ingen tydlig samsyn.⁶⁸ Det som ofta ses som ersättningsrättens egentliga funktion är *reparation*.⁶⁹ Någon har lidit skada och ersättningen ska reparera den ekonomiska förlust som personen lidit. En person som åsamkats personskada och som till följd av detta har utgifter för sjukvård, ska få ersättning för de utgifter som denne inte skulle haft om skadevällaren inte orsakat skadan.⁷⁰

Vid införandet av skadeståndslagen framfördes att en given utgångspunkt för arbetet ska vara att ersättningsystemet utformas så att det främjar strävanden att förebygga skador och nedbringa antalet skadefall - skadeståndsrättens *preventiva* funktion.⁷¹ Skadeståndets preventiva funktion är alltså att förhindra skador som kan ge upphov till ersättningsansvar.⁷² Preventionen kan vara på individuell nivå, att den som behöver betala ersättning för orsakad skada kommer agera mer aktsamt framöver. Allmänpreventionen består i att människor undviker ett handlande som kan ge upphov till ersättningsansvar. Ett potentiellt ekonomiskt ansvar fungerar då avskräckande och moralbildande.⁷³

En stark invändning mot prevention som funktion med skadestånd är osäkerheten i hur effektiv den preventiva funktionen är.⁷⁴ Ett påstående om den preventiva funktionens effekt behöver underlag för om och i så fall i vilken utsträckning människor avstår visst handlande med anledning av bestämmelserna. Allmänprevention förutsätter dessutom kännedom om de handlingar som man bör undvika. Inom skadeståndsrätten, till skillnad

---

⁶⁵ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 78.

⁶⁶ Hellner, Jan, *Värderingar i skadeståndsrätten*, Hessler, Henrik (red.), i *Festskrift till Per Olof Ekelöf*, Norstedts Juridik, Stockholm, 1972, s. 299-335, s. 328 ff.

⁶⁷ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 149.

⁶⁸ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 84.

⁶⁹ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 37.

⁷⁰ *Ibid.* s. 37.

⁷¹ Prop. 1972:5 s. 83.

⁷² Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 40.

⁷³ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 93 och Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 40.

⁷⁴ *Ibid.* s. 93.

från straffrätten, följer det inte direkt ur lagen vilka de skadeståndsgrundande handlingarna är, vilket undergräver en preventiv effekt.⁷⁵

I och med det omfattande socialförsäkringsrättsliga systemet, så är den preventiva och reparativa funktionen för personskador inte lika framträdande som för egendomsskador.⁷⁶ För personskador är det inte säkert att risken för skadeståndsansvar i enskilda fall har någon preventiv effekt, vid sidan av ett eventuellt straffhot om skadan uppstår genom brott.⁷⁷

Försäkringarnas plats i det ersättningsrättsliga systemet inverkar också på funktionerna. Ansvarsförsäkringar kan anföras som ett argument mot skadeståndets preventiva funktion, då täckning genom ansvarsförsäkring inte innebär att skadevällaren inte slutligt betalar skadan. De flesta ansvarsförsäkringar undantar däremot uppsåtliga handlingar från försäkringen.⁷⁸ När det gäller brottsliga handlingar som orsakat skada så täcker ansvarsförsäkringen oftast inte ersättningsansvaret, och den preventiva funktionen kan därför ha ett större genomslag än vid andra handlingar.

Skadeståndet blir som en täckning för skador som inte omfattas av andra ersättningssystem.⁷⁹ Som beskrivet så täcker inte försäkringslösningarna alla fall. En framträdande funktion i ersättningsrätten är den *kostnadsfördelande funktionen* eller *placering av kostnader*. Förflyttningen av förlusten från den närmast skadelidande till den skadeståndsskyldige innebär en dirigering av kostnaderna för inträffade skador.⁸⁰ Det hör samman med vem som får bära *risken* för uppkomna skador. Den reparativa funktionen fylls som nämnt i många fall av försäkringar; allmänna och privata. Regressrätten för försäkringsbolagen innebär att kostnaden flyttas över från skadelidande, till försäkringsbolaget och sedan vidare slutligt till skadevällaren eller på dennes ansvarsförsäkring. Vid uppsåtliga handlingar har man ansett att den risken och kostnaden bör ligga på skadevällaren och därför undantas det från ansvarsförsäkringen. Även BrOM inträder i den skadelidandes rätt till skadestånd om brottskadeersättning betalas.⁸¹ Det är ytterligare ett uttryck för systemets funktion att placera kostnaderna.

Funktionen att placera kostnader står inte i motsatsförhållande till den reparativa funktionen. Den reparativa funktionen utgår från skadelidande och att dennes skada ska repareras, medan placeringen av kostnaden utgår från skadeståndsskyldige. Som Schultz

---

⁷⁵ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 94.

⁷⁶ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 42.

⁷⁷ Prop. 1972:5 s. 80.

⁷⁸ Se t.ex. Trygg Hansa, Boendeförsäkring, Försäkringsvillkor december 2019 och IF Villa, Försäkringsvillkor september 2019.

⁷⁹ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 85.

⁸⁰ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 39.

⁸¹ 28 § BrskL.

lyfter i sin avhandling: ”Skadeståndets allmänna funktion är således reparation på skadevållarens bekostnad. Varken mer eller mindre”.⁸²

Det kan tänkas att ytterligare ändamålsskäl finns för ideella skador än vad som gäller i allmänhet för ersättningsrättssystemet. Ideella skador är inte direkt knutna till ekonomiska förluster och reparation är vanligen förknippat med ekonomiska förluster.⁸³ Ersättning för en ideell skada kan ha funktionen av *upprättelse* för den skadelidande, där kränkingsersättningen är det mest påfallande exemplet.⁸⁴ Ett syfte med kränkingsersättning är just att bidra till upprättelse.⁸⁵ Kränkingsersättningen ska kompensera den skadelidande för den kränkning som brottet har inneburit.⁸⁶ De känslor som avses kompenseras är känslor som framkallats hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring och liknande känslor som inte är av sådant medicinskt slag att det kan utgöra en personskada.⁸⁷ Eftersom kränkningen och de känslorna som denna inneburit inte kan ersättas på det sätt som en ekonomisk förlust kan, så kan upprättelsen ses som en typ av reparation. För ideell skada vid personskada kan samma resonemang anföras. Skadestånd för ideell skada har varit en del i utvecklingen mot att skadelidande så långt som möjligt ska få ”full ersättning” för sin skada, ett typ av reparationsresonemang.⁸⁸

När det gäller skador som inte kan kopplas till ekonomiska värden finns anledning att frågå den strikta reparationsfunktionen.⁸⁹ Den kompensationen som då kan utgå är i formen av upprättelse, en form av ideell reparation. Istället för att reparera en ekonomisk skada, så ska kränkingsersättningen medverka till att återställa den skadelidandes självrespekt och självkänsla.⁹⁰

Kränkingsersättningens nära samband med straffrätten leder även tankarna till att ersättning för ideell skada kan ha en viss preventiv funktion också. Straffrätten har en preventiv funktion; syftet med kriminalisering är att förhindra brott. En del av denna funktion är att kriminaliseringen av en gärning ska verka avskräckande.⁹¹ Syftet är att förmå potentiella gärningsmän att avstå från att begå brott.⁹² En annan del av straffrättens grunder är tanken om vedergällning; gärningspersonen har genom normöverträdelsen förtjänat straff.⁹³ Även ersättning kan ha en retributiv funktion och då ha en strafflik

---

⁸² Schultz, Mårten, *Kausalitet. Studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure, Stockholm, 2007, s. 184

⁸³ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 37 och 43.

⁸⁴ *Ibid.* s. 43.

⁸⁵ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 43.

⁸⁶ Prop. 2005/06:166 s. 25.

⁸⁷ Prop. 2000/01:68 s. 48.

⁸⁸ Se SOU 1992:84 s. 202.

⁸⁹ Prop. 2000/01:68 s. 17.

⁹⁰ Friberg, *Kränkingsersättning*, s. 373. Se även prop. 2000/01:68 s. 48.

⁹¹ Asp, Petter; Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, upplaga 2, Iustus Förlag, Uppsala, 2013, s. 34.

⁹² Friberg, *Kränkingsersättning*, s. 91.

⁹³ *Ibid.* s. 96.

karaktär.⁹⁴ Inom ersättningsrätten kan detta komma till uttryck genom rättviseargument; att det är rättvist att skadevällaren får betala för skadan.⁹⁵

Det är inte alltid hjälpsamt att tala om funktioner och ändamål på ett sådant allmänt och abstrakt plan. En typ av ersättningsform i en specifik situation kan fylla en viss funktion, medan samma ersättningsform i en annan kan närma sig en annan funktion. Funktionsresonemang kan, som jag nämnde inledningsvis, rättfärdiga ett regelverk och ge en förklaring till reglerna. På det viset är funktionerna en del i uppgiften att skapa koherens i systemet.

3.3 Något om förhållandet mellan ersättningsrätt och straffrätt

Ersättningsrätten har i vissa delar ett nära samband med straffrätten. Skadestånd med anledning av brott har ett samband med straffrätten rättstekniskt då ett brottsligt handlande medför skadeståndsskyldighet, vilket exempelvis kommer till uttryck i 2 kap. 2 och 3 §§ SkL.⁹⁶ Det finns också ett processuellt samband, då skadeståndsanspråk handläggs jämte åtalet.⁹⁷ Vidare finns, med anledning av brott, möjligheter att få försäkringsersättning från sin hemförsäkring och i slutändan även möjlighet att erhålla brottsskadeersättning.⁹⁸

Som jag nämnde ovan kan den preventiva funktionen förklara både skadeståndsansvar och straffansvar. Straff har däremot ingen reparativ funktion. På ett övergripande plan bygger det svenska straffsystemet på straffteorin om allmänprevention.⁹⁹ Straffhotet och medvetenhet om att straff kommer dömas ut är tänkt att avskräcka människor från att begå brott. Genom att en gärning följs av straff, visas också gärningens förkastlighet och påverkar normbildningen för människor i allmänhet.¹⁰⁰ Kriminaliseringen har därutöver en expressiv eller symbolisk funktion, genom att statsmakten pekar ut en gärning som socialt förkastlig.¹⁰¹

I och med att skadeståndet innebär att skadevällaren måste betala ekonomisk ersättning för något denne orsakat så innehåller det ett visst mått av straff. Friberg beskriver det som en bieffekt, underordnad det faktum att skadestånd i första rummet utgör reparation.¹⁰² Skadeståndsrätten innehåller dock moment för att begränsa att den får effekten av straff. Jämkningsregeln i 6 kap. 2 § SkL är en sådan regel som minskar risken att skadeståndet får en bestraffande effekt. I det fall skadeståndsskyldigheten är oskäligt betungande kan

---

⁹⁴ Schultz, Mårten, *Kränkning. Studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure, Stockholm, 2008, s. 9.

⁹⁵ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 96.

⁹⁶ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 59.

⁹⁷ Se 22 kap. 1 § Rättegångsbalken. Se även Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 59.

⁹⁸ 1 § BrskL.

⁹⁹ SOU 2019:32 s. 165.

¹⁰⁰ Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, s. 34.

¹⁰¹ *Ibid.* s. 35.

¹⁰² Friberg, *Kränkningersättning*, s. 88.

denne jämkas och hade skadeståndet haft en funktion som är klander och straff, hade jämkningsregeln motverkat det syftet. Genom kränkingsersättningen kan inslag av retribution anses. Som jag nämnde ovan kan detta komma till uttryck genom rättviseargument; att det är rättvist att skadevållaren får betala för skadan.¹⁰³

4 Barn som bevittnar brott mellan närstående

4.1 Introduktion till avsnittet

Barn som bevittnar brott mellan närstående har diskuterats i flera omgångar det senaste decenniet. Barn påverkas negativt av att behöva bevittna våld och andra brottsliga handlingar i sin hemmiljö, som annars ska präglas av trygghet, och det kan sägas föreligga en presumtion för att skada av psykisk art uppstår för barnet.¹⁰⁴ Att bevittnandet utgör en allvarlig påfrestelse för barnet har även Högsta domstolen (HD) utgått ifrån.¹⁰⁵

Som nämndes i inledningen har en utveckling skett på området. Den följande framställningen avser att utreda hur barn som bevittnar brott mellan närstående har hanterats tidigare. Olika lagstiftningsåtgärder och tillämpningssituationer kommer tas upp för att kartlägga hur rättsläget ser ut kring bevittnandefallen. I de olika delarna kommer jag också kort introducera de systematiska motiveringar och utmaningar som är framträdande.

Jag vill tydliggöra att arbetet är problemorienterat. Följande framställning kommer behandla de gånger där problemet diskuterats inom juridiken, men inte avgränsat till vissa regler eller vissa områden. Avsnittet följer en viss kronologisk ordning och jag kommer presentera de tillfällen det senaste decenniet där bevittnandefallen varit på agendan och hur det förhåller sig till fr.a. det ersättningsrättsliga systemet.

Efter följer en redogörelse för hur barn som bevittnar brott mellan närstående kan komma att hanteras efter införandet av det föreslagna barnfridsbrottet. I kapitlets sista avsnitt kommer de systematiska motiveringarna, effekterna och utmaningarna att sammanställas och analyseras närmre. Framför allt kommer det syfta till att belysa de systematiska skillnaderna i hur det hanterats tidigare och hur det kan komma att hanteras framöver.

---

¹⁰³ Friberg, *Kränkingsersättning*, s. 96.

¹⁰⁴ Prop. 2005/06:166 s. 20.

¹⁰⁵ Se NJA 2005 s. 712.

4.2 Hur har barn som bevittnar brott mellan närstående hanterats tidigare?

4.2.1 Kommittén mot barnmisshandel

I slutet av 1998 tillkallades en kommitté med uppdrag att utreda barnmisshandel och sammanhängande frågor.¹⁰⁶ Frågor om barnmisshandel hade varit föremål för diskussioner åren innan, vilket var bakgrunden till den kommittén som tillsattes. Utöver fysisk misshandel behandlade kommittén psykisk misshandel mot barn. Psykisk misshandel kan även innefatta att låta barnen bevittna våld och brott mot närstående.¹⁰⁷ Kommittén tog upp att barn generellt sett är mer utsatta och sårbara än vuxna människor och att det av den anledningen finns anledning att bedöma psykisk misshandel av barn som ännu allvarigare problem än när det är riktat mot vuxna. Psykisk misshandel kan därför i och för sig framstå som straffvärd. Däremot menade utredningen att en straffbestämmelse som tar sikte på psykisk misshandel skulle bli alltför oprecis och omfatta en alltför oöverskådlig krets av gärningar, och hänvisade till tidigare utredningar där kriminalisering av psykiskt våld har diskuterats.¹⁰⁸

De slutsatser som kan dras av kommitténs utredning är att grunderna i straffrätten hindrar att en bestämmelse som tar sikte på barns bevittnande införs. En bestämmelse som är alltför oprecis och omfattar en oöverskådlig krets av gärningar skulle strida mot straffrättens grunder. Detta grundar sig i den fundamentala legalitetsprincipen. Den kan beskrivas som en garanti för rättssäkerheten genom att ställa sådana krav på lagstiftningen att medborgarna kan förutse när och hur de kan komma att bli föremål för straffrättsliga ingripanden.¹⁰⁹ Ett av flera krav som ligger under legalitetsprincipen är vad av Asp m.fl. benämns obestämdhetsförbudet; att en föreskrift måste vara bestämd till sin utformning, vara tillräckligt begriplig och precis.¹¹⁰

Det tas även upp att upptäcktsrisken är mycket liten då den psykiska misshandeln av barn ofta sker i hemmet. Utredningen bedömer det som tveksamt huruvida en kriminalisering skulle ha någon avskräckande effekt.¹¹¹ Detta resonemang är direkt kopplat till straffrättens preventiva funktion; syftet med kriminalisering är att förhindra brott. En del av denna funktion är att kriminaliseringen av en gärning ska verka avskräckande.¹¹² Syftet med kriminalisering kommer inte kunna uppfyllas och därför är kriminalisering inte motiverad. Resonemanget är också ett uttryck för kravet på effektivitet som också finns inom straffrätten. Kravet på effektivitet är att det i praktiken ska uppfylla ändamålet med

---

¹⁰⁶ Dir. 1998:105 Barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor.

¹⁰⁷ SOU 2001:72 s. 122.

¹⁰⁸ Ibid. s. 334 f. Se även prop. 1997/98:55 om kvinnofrid samt prop. 1992/93:141 om ändring i brottsbalken m.m. som hänvisas till.

¹⁰⁹ Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, s. 46.

¹¹⁰ Ibid. s. 46.

¹¹¹ SOU 2001:72 s. 335.

¹¹² Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, s. 34.

ett straffbud, och det är avgörande vid bedömningen av om en gärningstyp bör beläggas med straff.¹¹³

Vidare så berör kommittén att det inte är i barnets intresse och inte barnets bästa att kriminalisera sådant handlande. Bedömningen landar i att det inte finns skäl för att utöka kriminaliseringen av barnmisshandel.¹¹⁴ Sammanfattningsvis visar utredningen på flera skäl till varför bevittnandefallen inte bör kriminaliseras och hanteras inom ramen för systemet. Istället introduceras att en särskild straffskärpningsgrund bör införas i BrB istället, vilket sedan utvecklades och infördes.¹¹⁵

4.2.2 Straffskärpningsregeln

29 kap 2 § i BrB innehåller en lista på omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av ett brotts straffvärde. Det är åtta punkter med försvårande omständigheter, den s.k. straffskärpningsregeln. Punkten 8 trädde i kraft 2003¹¹⁶ och innebär att som försvårande omständigheter ska beaktas ”om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.”.

I propositionen nämns att skyddet enligt den nya straffskärpningsgrunden inte är begränsat till fall där brottet riktats direkt mot ett barn, utan också omfattar fall där barn bevittnar att en förälder bli slagen av den andra föräldern eller annan närstående till barnet.¹¹⁷ Regeringen ansåg att punkterna i 29 kap. 2 § BrB innan införandet inte tillräckligt tydligt träffade bevittnandesituationerna och att det är av så stor principiell betydelse i straffvärdesbedömning att det bör framgå direkt av lagen. De punkter som avses är punkten 3 om att den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig samt punkten 4 om att den tilltalade utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende. Regeringen ansåg att den föreslagna bestämmelsen syftade till att tydliggöra och markera att bevittnandesituationerna verkar i försvårande riktning.¹¹⁸

I propositionen lägger regeringen fram överväganden för att kriminalisera psykiskt våld mot barn. Övervägandena är desamma som Kommittén mot barnmisshandel anförde (se ovan). Lämpligheten ifrågasattes, huruvida det är i barnets intresse samt om det skulle ha någon avskräckande effekt.¹¹⁹ Regeringen avslutar diskussionen med att belysa att det finns skäl att fortsätta arbetet med aktuella frågorna och analysera om det finns

---

¹¹³ Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, s. 40.

¹¹⁴ SOU 2001:72 s. 336.

¹¹⁵ Ibid. s. 37, 338.

¹¹⁶ Bestämmelsen trädde i kraft genom SFS 2003:408.

¹¹⁷ Prop. 2002/03:53 s. 111.

¹¹⁸ Ibid. s. 71.

¹¹⁹ Ibid. s. 68.

möjligheter att ytterligare förstärka barns skydd mot våld i hemmet, då barnen bör ges så fullgott rättsligt skydd som möjligt.¹²⁰

Resonemangen följer ur och bygger vidare på den SOU om barnmisshandel som berördes i föregående avsnitt och grundar sig i samma systemskäl. Det ansågs inte finnas skäl nog att lagstifta om kriminalisering av bevittnandefallen, eftersom det skulle krävas vissa avsteg från grunderna med straffrätten. Däremot ansågs det finnas ett behov av att markera mot att låta barn bevittna ett brott, vilket också var ett uttalat syfte med den nya bestämmelsen.¹²¹ Frågan om ersättning till barnen berördes inte.

Straffskärpningsregeln trädde inte i kraft utan kritik. Visserligen var det många som höll med utredningens slutsats att kriminalisering inte skulle vara en bra lösning,¹²² men inte heller lösningen med straffskärpningsregeln är helt i enlighet med systematiken. Lagrådet hade invändningar mot bestämmelsens allmänna utformning och svårigheterna sett till gärningsmannens uppsåt som det medför.¹²³

Det brott som ska bedömas som mer straffvärt är grundbrottet, dvs. brottet som barnet bevittnar. Lernestedt har framhållit att det i praktiken innebär att barn som bevittnat brott ges en perifer roll. Omständigheten kommer in i straffvärdesbedömningen och det kan ifrågasättas hur barnets ställning egentligen förstärks av regeln när det är brottet mot föräldern som ses som försvårande.¹²⁴ Argumenten för införandet kretsar kring att stärka barnets ställning, men samtidigt finns en stark vilja av att hålla barnen och bevittnandefallen utanför systemet. Regeln har tillkommit som en alternativ väg, när kriminalisering inte setts motiverat. Lagstiftaren har velat hålla bevittnandefallen utanför den straffrättsliga ordningen och därför inte ändra barnets rättsliga ställning.

4.2.3 Skadestånd med anledning av personskada

Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada [...] skall ersätta skadan, vilket kommer till uttryck i 2 kap. 1 § SkL. Bedömningen av om någon är skadeståndsskyldig enligt denna regel måste göras i flera steg. Dels måste det röra sig om en personskada som når upp till en viss kvalifikationsnorm. För att klassas som en personskada krävs det att tillståndet eller upplevelsen når upp till en viss nivå. Psykiska defekttillstånd som inte har samband med en kroppsskada som den drabbade själv åsamkats bör betraktas som en särskild typ av personskada, som bara är ersättningsgill under särskilda förutsättningar.¹²⁵ För psykiska besvär krävs en *medicinsk påvisbar effekt*. Effekter som föranleder läkar- eller psykologbehandling eller sjukskrivning är

---

¹²⁰ Prop. 2002/03:53 s. 69.

¹²¹ Ibid. s. 71.

¹²² Ibid. s. 69.

¹²³ Ibid. s. 72.

¹²⁴ Lernestedt, Claes, *Barn som bevittnar våld*, Norée, Annika (red.), i *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, Norstedt Juridik, Stockholm, 2007, s. 171-194, s. 181.

¹²⁵ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 360.

personskador i lagens mening. De psykiska besvär som omfattas är depressioner, sömnbesvär och ångest. Mer ringa känslor av obehag avgränsas bort.¹²⁶

Begränsningen som nyss beskrivits ligger således i vilken *skada* som uppstått. Barn som bevittnar brott mellan närstående får i många fall sådana besvär som är medicinskt påvisbara och således når upp till nivån som krävs för att klassas som personskada.¹²⁷ Regeringen har uttalat att det ligger i sakens natur att just barnen som bevittnar allvarligt uppsåtligt våld mot närstående kan drabbas av sådana psykiska besvär som utgör personskada.¹²⁸ I förarbetena till den bestämmelse om anhörigersättning som berörs nedan uttalades att våld mot närstående kan innebära att en person drabbas av psykiska besvär som utgör personskada.¹²⁹

För att skadeståndsskyldighet ska kunna fastställas krävs vidare ett det föreligger adekvat kausalitet mellan handlingen och skadan; skadan får inte vara en alltför avlägsen eller svårförutsebar följd av handlingen.¹³⁰ Kravet på adekvans har berörts i avsnitt 3.1. Ett barn som drabbas av psykiska besvär som kan hänföras till personskada, dvs. att de psykiska besvären är av den karaktären att de har medicinsk påvisbar effekt, har ändå inte rätt till skadestånd om personskadan anses falla utanför det område av typiska och förutsebara skador.¹³¹ Begränsningen ligger däri inte i typen av skada, utan i kravet på samband mellan handlandet och skadan.

Det finns inga vägledande rättsfall på området som rör just barn som bevittnar brott mellan närstående. Hovrätten för Övre Norrland fann i en dom från 2002¹³² att skadestånd för personskada skulle utgå till en kvinna som upptäckt sin bror omedelbart efter det att denne åsamkats livshotande skador till följd av misshandel med kniv. I NJA 2003 s. 508 rörde det sig om ett fyraårigt barn som rövats bort av en man som hade för avsikt att föröva sexualbrott mot barnet och även behålla honom. Frågan rörde föräldrarnas rätt till skadestånd för personskada men HD kom fram till att det skulle innebära en betydande utvidgning av rätten till skadestånd och talan lämnades därför utan bifall.¹³³

Det finns sammanfattningsvis fall där de psykiska besvären inte anses uppfylla de krav på medicinskt påvisbara effekter som kan utgöra personskada. Även de besvär som visserligen når upp till kvalifikationsnormen är inte ersättningsgilla om det inte anses föreligger adekvat kausalitet. I det fall skadan kvalificerar och det anses vara en adekvat följd av handlingen kan givetvis ersättning utgå. Dessa skadeståndsrättsliga principer är

---

¹²⁶ Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, kommentaren till 5 kap. 1 §, 2019-10-15.

¹²⁷ Att bevittnandet av en nära anhörig som skadas kan leda till psykiskt lidande som medför medicinsk påvisbar effekt har framförts i flertalet utredningar. Se prop. 2000/01:68 s. 33, prop. 2005/06:166 s. 19 f., SOU 2019:32 s. 208.

¹²⁸ Prop. 2005/06:166 s. 19 f.

¹²⁹ Prop. 2000/01:68 s. 33.

¹³⁰ Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, kommentaren till 2 kap. 1 §, 2019-10-05.

¹³¹ Ibid.

¹³² Hovrätten för Övre Norrland Mål B 314-02.

¹³³ Fallen kommenteras i prop. 2005/06:166 s. 20.

fundamentala för det ersättningsrättsliga systemet och är en klar begränsning i barnens möjligheter till ersättning.

4.2.4 Anhörigersättning

En särskild bestämmelse infördes 2002 i 5 kap. 2 § 1 st. 3 p. SkL.¹³⁴ Om personskada lett till döden ska, enligt denna bestämmelse, ersättning betalas för personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära. Denna ersättning för personskada kan omfatta dels ekonomisk skada, dels ideell skada i form av fysiskt eller psykiskt lidande. Den skada som främst aktualiseras är ideell skada i form av psykisk chock och andra psykiska besvär.¹³⁵ I det fall barnets närstående har avlidit till följd av den skadegörande handlingen har barnet rätt till anhörigersättning. Den rätten finns oavsett om barnet har bevittnat händelsen eller ej.

I förarbetena framgår dock att bestämmelsen inte ska tolkas motsatsvis på så sätt att det endast är när personskada lett till döden som ersättning kan aktualiseras. I förarbetena framhålls att psykiska besvär kan framkallas även när nära anhörig har *skadats*, men att det då inte är en lika förutsebar och typisk följd av skadehändelsen. Det är alltså inte att anse som ett lika adekvat orsakssamband mellan skadegörande handlingen och skadan.¹³⁶ I motiven framförs att lidande av att *bevittna* händelsen kan utgöra en sådan skada som kan ersättas, trots att anhörige inte har avlidit.¹³⁷ Motivens uttalande om bevittnande är varför anhörigersättningen har viss relevans för barns möjligheter att få skadestånd efter att ha bevittnat brott mellan närstående.

Anhörigersättningen har innan regeln infördes mött svårigheter när den bedöms utifrån den allmänna skadeståndsregeln,¹³⁸ då begränsningarna jag redogjort för i föregående avsnitt gäller även för anhörigersättningen. Genom en ny regel kunde lagstiftaren anpassa ersättningen så att de grundläggande principerna inte åsidosattes fullkomligt. I syfte att avgränsa potentiella ersättningsansvar har anhörigersättningen begränsats till en krets av särskilt närstående.¹³⁹ Detta medför att problemen med adekvans inte blir lika påtagliga; regelns lydelse bidrar till förutsebarhet och minskar opåräkneliga följder. Lagtexten tar direkt sikte på när personskada lett till döden och i motiven uttalar man att även detta är ett sätt att begränsa rätten till skadestånd.¹⁴⁰ Ett syfte med införandet är däremot att anhöriga ska ha rätt till ersättning i vissa fall och för att underlätta för den snäva krets som faktiskt omfattas, så har det i motiven presenterats en bevislättning när det gäller

---

¹³⁴ Ändringen genomfördes genom SFS 2001:732 vilken trädde i kraft den 1 januari 2002. Förarbetena till ändringen finns i prop. 2000/01:68, bet. 2000/01:LU19 och SOU 1995:33.

¹³⁵ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 380.

¹³⁶ Prop. 2000/01:68 s. 33.

¹³⁷ Ibid. Se även NJA 1971 s. 78.

¹³⁸ Se NJA 1979 s. 620 och NJA 1993 s. 41 I och II.

¹³⁹ Prop. 2000/01:68 s. 34.

¹⁴⁰ Ibid.

skadan. Det presumeras att psykiska besvär uppstår till följd av att en särskilt närstående dödas.¹⁴¹

4.2.5 NJA 2005 s. 712 och kränkingsersättning

I rättsfallet NJA 2005 s. 712 uppkom frågan om det kunde anses som ofredande att låta sina barn vid flera tillfällen bevittna våld och hot mot barnens mamma och om barnet på den grunden kunde tillerkännas kränkingsersättning.

HD ansåg att det saknades förutsättningar att bedöma det som ett särskilt brott mot barnen och att barnen skulle tillerkännas kränkingsersättning. HD gjorde dels bedömningen att det skulle utgöra en för extensiv tolkning av ofredandebestämmelsen att se barnen som utsatta för brottet. HD hänvisar vidare till straffskärpningsregeln som jag berört tidigare och kom fram till att det skulle få karaktär av en dubbelbestraffning att också se bevittnandet som eget brott.¹⁴² Dubbelbestraffningen skulle då bestå i att bevittnandet är grunden till brottet och att den omständigheten sedan kan tas hänsyn till vid straffvärdesbedömningen genom 29 kap. 2 § 8 p BrB. Riksåklagaren argumenterade å andra sidan att motiven till straffskärpningsregeln visar på att det är rimligt att se barnen som utsatta för brottsligt angrepp, vilket dock var en argumentationslinje som inte anammades av HD.

Det finns anledning att se närmre på HDs resonemang i denna fråga. Jag menar att de domskäl som HD presenterar är ett exempel på oviljan att dra in barn som bevittnar brott mellan närstående i de straff- och ersättningsrättsliga systemen, i likhet med tidigare utredningar om kriminalisering av bevittnandefallen. Ett annat domslut hade inneburit just det; att barnen skulle tas in i systemet och kunna få kränkingsersättning med anledning av det ofredandet de utsatts för.

Straffskärpningsregeln innehåller relativt allmänt hållna punkter. Det händer inte sällan att en omständighet nämns både i en specifik straffbestämmelse och i 29 kap. 2 § BrB. Har en försvårande omständighet gjort att ett brott bedöms som grovt saknas i allmänhet anledning att beakta samma omständighet även vid straffmätningen.¹⁴³ Samma resonemang kan anföras på en omständighet som gör att en handling över huvud taget bedöms som brottslig. Möjligheten finns då att inte använda samma omständighet igen, som försvårande omständighet, för att undvika ”dubbelräkning”.¹⁴⁴ Om det fanns en övertygelse om att ta in bevittnandefallen i systemet, ge barnen ställning som målsägande och på den vägen ge barnen rätt till kränkingsersättning, så fanns den möjligheten.¹⁴⁵

---

¹⁴¹ Prop. 2000/01:68 s. 35.

¹⁴² Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottskadlagen (2014:322). En kommentar*, Norstedts Juridik, Visby, 2018, s. 100.

¹⁴³ Borgeke, Martin & Heidenborg, Mari, *Att bestämma påföljd för brott*, upplaga 3, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016, s. 181 f.

¹⁴⁴ Lernestedt, *Barn som bevittnar våld*, s. 185.

¹⁴⁵ Jämför utredningens resonemang som landar i samma slutsats: ”Det blir knappast aktuellt att tillämpa den särskilda straffskärpningsgrunden i samband med att någon döms för själva barnfridsbrottet. De

Jag har därför svårt att se dubbelbestrafningen som det egentliga avgörande argumentet. Istället handlar det om oviljan att (genom rättstillämpning) ge barnen den rättsliga ställningen. Åklagarens argumentation i 2005 års fall är illustrativt för den dragkamp som pågick i utvecklingen redan då, men som fr.a. har vunnit genomslag senare. Åklagarens argumentation är, som Lernestedt påstår, en utpräglad rättspolitisk framstöt för att ge barnen status av brottsoffer. Att HD inte gick på den linjen är också illustrativt för tveksamheten att 2005 tillerkänna barnen status av brottsoffer.¹⁴⁶

4.2.6 En särskild rätt till brottsskadeersättning

Brottsskadeersättning är den typ av ersättning som betalas ut av staten till den som drabbats av skada på grund av brott.¹⁴⁷ Brottsskadeersättning kan betalas ut både för personskada och kränkning. Rätt till brottsskadeersättning föreligger om ersättning inte kan fås på annat håll, från en gärningsperson eller från försäkring.¹⁴⁸ Ersättning enligt brottsskadelagen (2014:322) (BrskL) förutsätter att det finns en skadeståndsskyldighet i grunden och att den skadelidande inte kan få ut skadeståndet av skadevållaren, samt att ingen allmän eller privat försäkring täcker skadan. Kopplingen till skadestånd är en grundläggande komponent i lagens uppbyggnad.¹⁴⁹ Detta har nämnts tidigare i uppsatsen.¹⁵⁰

I dagsläget föreligger som jag redogjort för ingen generell rätt till skadestånd med anledning av brott för barn som bevittnat brott mellan närstående. I och med att bevittnandefallen placerats utanför systemet så har möjligheten för barnen att få brottsskadeersättning den ordinära vägen varit obefintlig.¹⁵¹

År 2006 infördes en särskild bestämmelse i BrskL som gav barn som bevittnat våld rätt till brottsskadeersättning. Ordalydelsen påminner om den i 29 kap. 2 § 8 p BrB. Den särskilda bestämmelsen återfinns i 9 § BrskL¹⁵² och lyder

Brottsskadeersättning betalas till ett barn som har bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i hans eller hennes förhållande till en närstående person.

Brottsskadeersättning till barn som bevittnat brott bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till hur grovt brottet är.

---

försvårande omständigheterna har då redan tagits hänsyn till genom att personen döms för barnfridsbrott.”, SOU 2019:32 s. 206.

¹⁴⁶ Lernestedt, *Barn som bevittnar våld*, s. 185.

¹⁴⁷ 1 § BrskL.

¹⁴⁸ Dereborg & Lindeblad, *Brottskadelagen. En kommentar*, s. 11.

¹⁴⁹ Prop. 2005/06:166 s. 22.

¹⁵⁰ Se avsnitt 3.1.

¹⁵¹ Brottsskadenämnden, beslut dnr 5937/2015.

¹⁵² Bestämmelsen infördes i brottsskadelag (1978:413) och motsvarar 4 a § i den lagen.

Bestämmelsen avviker från synsättet att det krävs en skadeståndsskyldighet i grunden för brottsskadeersättning. Denna rätt till brottsskadeersättning har således inte sin grund i skadeståndsrätten utan är av närmast socialrättslig natur.¹⁵³

I förarbetena¹⁵⁴ till bestämmelsen gick regeringen igenom konsekvenserna för barn som bevittnar brott av en närstående mot en annan närstående, vilka känslor och reaktioner barnen får och barnens behov av stöd. Regeringen belyste vidare att trots detta så finns svårigheter för barn som bevittnat brott mot närstående att erhålla skadestånd. Dels är de psykiska besvär som kan uppstå svåra att få till personskada. En annan svårighet är att visa adekvat kausalitet, som är grundläggande för att kunna ålägga någon ett skadeståndsansvar. Det saknas också förutsättningar att få kränkingsersättning. På den vägen går heller inte brottsskadeersättning från staten att få.¹⁵⁵ Regeringen presenterade ekonomisk ersättning som ett viktigt bidrag till att barn synliggörs och att det finns fall där barnen saknar möjlighet till ekonomisk ersättning genom skadestånd.¹⁵⁶ Det framfördes att införandet av en särskild rätt till brottsskadeersättning för barn som bevittnar brott mot en närstående skulle kunna ha ett stort värde och bidra till barns upprättelse och bekräftelse.¹⁵⁷

Flertalet remissinstanser förespråkade straffrättslig reglering.¹⁵⁸ I enlighet med det kommittén mot barnmisshandel och regeringen kom fram till i utredningen om straffskärpningsregeln kom regeringen här fram till att det inte var lämpligt med en kriminalisering. Regeringen kommer också fram till att det inte var motiverat att införa en särskild rätt till skadestånd för barn som bevittnar brott mellan närstående, likt den om anhörigersättning. Skälen till detta var att skadeståndsrättens grundläggande principer och de begränsningar som finns som syftar till att uppnå en rimlig avvägning av vilken ersättning som kan krävas från en skadevållare.¹⁵⁹

Den särskilda brottsskadeersättningen står helt utanför det ersättningsrättsliga systemet. Lagrådet i sin granskning av förslaget påpekade huruvida bestämmelsen rent systematiskt egentligen hör hemma i BrskL. Avsaknaden av skadeståndsskyldighet i grunden innebär att den regressrätt som staten har gentemot skadeståndsskyldige bortfaller. Lagrådet beskriver hur ersättningen som skapas är av annat slag, eftersom den inte har sin grund i civilrätten, utan är av socialrättslig natur.¹⁶⁰ Detta avsteg från den ersättningsrättsliga systematiken har även påpekats i litteraturen.¹⁶¹

---

¹⁵³ Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen. En kommentar*, s. 101.

¹⁵⁴ Prop. 2005/06:166.

¹⁵⁵ Ibid. s. 19 ff.

¹⁵⁶ Ibid. s. 18. Regeringen tydliggör samtidigt att barnen framför allt är i behov av annat stöd än ekonomisk ersättning. I propositionen föreslås även andra ändringar för bl.a. socialtjänsten.

¹⁵⁷ Prop. 2005/06:166 s. 24.

¹⁵⁸ Bl.a. Brottsoffermyndigheten och Barnombudsmannen. Se prop. 2005/06:166 s. 23.

¹⁵⁹ Prop. 2005/06:166 s. 24.

¹⁶⁰ Ibid. s. 54. Se även Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen. En kommentar*, s. 101.

¹⁶¹ Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen. En kommentar*, s. 101.

Anledningen till att lagrådet inte ville invända mot bestämmelsen, trots dess systematiska avvikelser, var att placeringen i BrskL får uppfattas som en markering av att barn som bevittnar våldsdåd ska kunna betraktas som brottsoffer.¹⁶² Regeringen framhåller att ekonomisk ersättning fyller flera viktiga funktioner och att en av dessa är att ersättningen och markeringen den innebär kan bidra till en känsla av upprättelse.¹⁶³ Vidare framhåller regeringen att staten har tagit på sig ett ansvar för ersättning till dem som skadas genom brott, och att detta också bör gälla för barn som bevittnar brott mot närstående. Genom att knyta an till brottsskadelagens reglering markeras att barnen är att betrakta som offer för brott. Regeringen erkänner vidare att ersättningen skiljer sig från annan brottsskadeersättning, men att det inte kan antas ge upphov till tillämpningssvårigheter och inte är tillräckliga skäl i sig att avstå från regleringen.¹⁶⁴

Den särskilda brottsskadeersättningen visar tydligt hur stark och viktig systematiken i ersättningsrätten är. För att inte rubba skadeståndsrättens grunder bestämdes att ersättningen skulle hanteras utanför systemet. Däremot infördes regeln i en lag som är uppbyggd på just den systematiken, vilket framstår som både främmande och bidrar till inkoherens.

4.3 Hur kan barn som bevittnar brott mellan närstående komma att hanteras framöver?

Först vill jag uppmärksamma läsaren på framställningens utgångspunkt. I det följande utgår jag från att det föreslagna barnfridsbrottet införs, men det är inte säkert att så blir fallet. Flertalet remissinstanser har haft invändningar, inte mot hela förslaget som sådant, men delar av det. Det är inte säkert att förslaget leder till lagstiftning.

Införandet av ett nytt brott leder tankarna till vilka konsekvenser det får, utöver det straff som kan dömas ut. En kriminalisering innebär att barn som bevittnar brott mellan närstående träder in även i det ersättningsrättsliga systemet, varför de ersättningsrättsliga konsekvenserna blir relevanta och är intressanta att diskutera. Ersättningsrätten aktualiseras som en följd av kriminaliseringen framför allt genom kränkingsersättningens nära koppling till kriminaliserade handlingar.¹⁶⁵ Utredningens uppdrag var delvis att analysera hur möjligheterna för barn att få skadestånd och brottsskadeersättning påverkas av en kriminalisering.¹⁶⁶

Vid en kriminalisering av att låta barn bevittna brott mellan närstående uppkommer enligt utredningens bedömning en rätt till ersättning för skadan som kränkningen innebär, dvs.

---

¹⁶² Prop. 2005/06:166 s. 54.

¹⁶³ Ibid. s. 24.

¹⁶⁴ Ibid. s. 25.

¹⁶⁵ Se 2 kap. 3 § SkL.

¹⁶⁶ Dir. 2018:48.

kränkingsersättning med anledning av brottet.¹⁶⁷ En rätt till kränkingsersättning har inte tidigare funnits för de barn som bevittnat brott mellan närstående.¹⁶⁸ Barnfridsbrottet föreslås placeras i brottsbalkens fjärde kapitel (Om brott mot frihet och frid).¹⁶⁹ 2 kap. 3 § SkL, om kränkingsersättning, räknar upp angrepp mot *frihet* och *frid* som sådana brott som kan generera kränkingsersättning. Bedömningen ifråga om kränkingsersättning utgår således från ordalydelsen i lagtexten.

Den särskilda rätt till brottsskadeersättning enligt 9 § brottsskadelagen har fungerat som ett substitut till den kränkingsersättning som inte har kunnat utgå tidigare. I och med kriminaliseringen och att kränkingsersättning då bedöms kunna utgå till barnen, föreslås att den särskilda brottsskadeersättningen till barn som bevittnar brott mellan närstående ska tas bort. Utredningens bedömning är att regeln inte längre kommer behövas.¹⁷⁰ Som brottsskadeersättningssystemet är uppbyggt kommer barnet kunna erhålla brottsskadeersättning ”den vanliga vägen”. BrOM betalar då ut ersättning med anledning av den skadeståndsskyldighet som finns i grunden, i det fall skadeståndet inte kan betalas ut av skadevällaren av någon anledning. Brottsskadeersättning skulle då betalas för personskada enligt 4 § BrskL och för kränkning enligt 5 § BrskL.

Den särskilda regeln i BrskL har varit en tydlig avvikelse från lagens systematik, vilket redogjorts för ovan.¹⁷¹ Utan den särskilda brottsskadeersättningen skulle lagen vara mer enhetlig, då den i helhet skulle bygga på den skadeståndsrättsliga systematiken. Ingen särskild förklaring till 9 § och dess förhållande till övriga bestämmelser skull behövas.

En viktig del i förändringen är att en regressrätt uppstår för BrOM.¹⁷² När det finns en gärningsman och skadevällare som i grunden är skadeståndsskyldig med anledning av brottet, så kommer brottsoffermyndigheten kunna kräva tillbaka den utbetalda ersättningen av skadevällaren. Den i dagsläget socialrättsliga brottsskadeersättningen kommer återfå sin mer civilrättsliga karaktär.¹⁷³

Skadestånd för personskada är inte rättstekniskt länkat till brott såsom kränkingsersättning. En fråga är därför om möjligheten till skadestånd för personskada påverkas av införandet av ett barnfridsbrott. Möjligheterna till personskada får prövas enligt den allmänna skadeståndsregeln i 2 kap. 1 § SkL såsom innan. De begränsningar som finns i prövningen av skadestånd kvarstår även efter en kriminalisering. Skadan måste uppnå den kvalificeringsnorm som finns, vilken innebär psykiska besvär med medicinsk påvisbar effekt, och det krävs att orsakssambandet ska vara adekvat.

---

¹⁶⁷ SOU 2019:32 s. 210.

¹⁶⁸ Se avsnitt 4.2.5. Se även NJA 2005 s. 712.

¹⁶⁹ SOU 2019:32 s. 201.

¹⁷⁰ Ibid. s. 210 f.

¹⁷¹ Se avsnitt 5.2.6.

¹⁷² BrOM:s regressrätt regleras i 28 § BrskL.

¹⁷³ Se Prop. 2005/06:166 s. 54 och Dereborg & Lindeblad, *Brottskadelagen. En kommentar*, s. 101 där den socialrättsliga karaktären berörs.

Utredningen bekräftar även att i fråga om barn som bevittnar brott mellan närstående så finns inte skäl att frångå dessa principer.¹⁷⁴ Det tydliggörs däremot att barn kan *i vissa fall* ha rätt till skadestånd för personskada, i det fall kraven är uppfyllda för sådant skadestånd.¹⁷⁵ En sådan ordning gällde även innan utredningen om barnfridsbrott.

Sammanfattningsvis kommer förändringen främst bestå i att kränkingsersättning med anledning av brottet kan tillerkännas barnet. Brottsskadeersättning kommer kunna betalas ut till barnet om skadeståndet för kränkningen av någon anledning inte betalas ut av skadevällaren. Den särskilda brottsskadeersättningen bedöms inte behövas och föreslås därför slopas. Motiveringen är att brottsskadeersättningen för kränkning ersätter de fall där den särskilda brottsskadeersättningen annars skulle betalas ut.¹⁷⁶ Gällande skadestånd för personskada föreslås ingen ändring och de skadeståndsrättsliga principerna som gällt sedan gäller fortsättningsvis. Den förändring avseende skadestånd för personskada som jag ser är att frågan sannolikt skulle prövas i större utsträckning. Situationer där barn har bevittnat brott mellan närstående kommer vid en kriminalisering prövas av domstol i större utsträckning och då även ett enskilt anspråk om skadestånd för personskada.

4.4 Förhållandet till det ersättningsrättsliga systemet

Den följande framställningen syftar till att sammanställa och analysera de motiveringar, effekter och utmaningar som kan kopplas till det ersättningsrättsliga systemet och dess grunder och funktioner. Fokus kommer vara att belysa de systematiska skillnaderna mellan hur barn som bevittnar brott mellan närstående har hanterats tidigare och hur det kan komma att hanteras framöver.

Gemensamt i den tidigare argumentationen kring barn som bevittnar brott mellan närstående, utifrån vad jag redogjort för tidigare, är att det har funnits ett intresse av att på något sätt markera mot situationen där barn behöver bevittna brott mellan närstående. Det har däremot inte funnits tillräckliga skäl att kriminalisera eller släppa in barnen i det ersättningsrättsliga systemet. En kriminalisering behöver motiveras utifrån straffrättsliga grunder, såsom legalitetsprincipen och syften och funktioner med kriminalisering. En kriminalisering innebär vidare att dörren för det ersättningsrättsliga systemet öppnas. Väl inne i ersättningsrätten behöver vi förhålla oss till den ersättningsrättsliga systematiken.

Det som kännetecknar dagens rättsläge, tiden före barnfridsbrottet, är den särskilda rätten till brottsskadeersättning. När jag ovan redogjorde för hur bevittnandefallen har hanterats tidigare så är det i brottsskadeersättningen som den utvecklingen landar. Lösningen med 9 § BrskL är inte bara intressant för att det är den lösningen som

---

¹⁷⁴ SOU 2019:32 s. 209.

¹⁷⁵ Ibid. s. 211.

¹⁷⁶ Ibid. s. 212.

lagstiftaren valde, utan den är också symbolisk för hur argumentationen såg ut vid den tidpunkten.

Ett starkt skäl som anfördes i förarbetena till 9 § BrskL var kopplat till skadeståndsrättens grundläggande principer. Regeringen redogjorde för begränsningarna i skadevållarens ansvar; vad som krävs för att det ska anses vara en personskada i lagens mening samt kravet på adekvat kausalitet. Regeringen skriver sedan:

”De angivna avgränsningarna av skadevållarens ansvar för ersättning vid personskador är en del av skadeståndsrättens grundläggande principer och syftar till att uppnå en rimlig avvägning av vilken ersättning som kan krävas från en skadevållare. De bör inte rubbas utan mycket goda skäl. Att införa en särskild rätt till skadestånd för barn som bevittnar våld som innebär att man går ifrån nämnda principer framstår inte som lämpligt.”¹⁷⁷

Genom att *inte* ge barnen en särskild rätt till skadestånd så undviks de problem som kan vara förknippade med skadeståndsrättens grundläggande principer. Det säger sig självt; öppnar vi inte upp för skadeståndsrättsliga bedömningar så behöver vi heller inte hantera dessa inom systemet. När det gäller kravet på adekvans så syftar det som bekant till att avgränsa ansvaret från alltför osannolika eller atypiska effekter av en handling. Följder som bedöms inadekvata genererar inte skadeståndsskyldighet.¹⁷⁸ Det finns goda skäl för att personer som inte är direkt skadelidande av en handling inte är skadeståndsberättigade. Det ersättningsrättsliga systemet är, liksom andra rättsområden, till för att lösa tvistiga situationer och i det krävs en viss förutsebarhet.¹⁷⁹ En närliggande aspekt i detta är att barn som bevittnar brott är tredje män i förhållande till ”grundskadan” (brottet de bevittnar) och i skadeståndsrätten ersätts tredjemansskador som utgångspunkt inte.¹⁸⁰ Utan kravet på adekvans, blir ett skadeståndsansvar svårberäknligt och oförutsebart. Ett sådant system skulle motverka skadeståndets preventiva funktion.¹⁸¹ Adekvansen bidrar visserligen till begränsningar, men den har kritiserats för att vara ett väldigt oklart begrepp och att det kan användas i ens argumentation i båda riktningar.¹⁸²

Frågan om hur man rent allmänt ska se på när en närstående utsätts för brott eller åsamkas en skada har länge diskuterats inom ersättningsrätten.¹⁸³ En situation som, liksom bevittnandefallen, har varit en systematisk utmaning är anhörigas rätt till ersättning när en närstående har avlidit. De problem som aktualiserats i fråga om efterlevande anhöriga är direkt kopplade till de grundläggande principerna med skadeståndsrätten. Eftersom situationerna påminner om varandra anser jag att det finns skäl att se närmre på hur den lösningen såg ut.

---

¹⁷⁷ Prop. 2005/06:166 s. 24.

¹⁷⁸ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 195 ff.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Se HD:s resonemang i NJA 1993 s. 41 I och II gällande anhörigas rätt till ersättning.

¹⁸¹ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 94. Se avsnitt 3.2 ang. preventionsfunktionen.

¹⁸² Flodin, Jonny, *Ersättning för s.k. chockskada*, SvJT 2008, s. 525-551, s. 535.

¹⁸³ Dereborg & Lindeblad, *Brottskadlagen. En kommentar*, s. 99.

Den regel som infördes i 5 kap. 2 § 1 st. 3 p. SkL var en särskild skadestandsgrund för anhöriga, vilket innebär att bedömningen inte ska göras enligt den allmänna skadestandsregeln. HD hade innan regeln uttalat att det fick ankomma på lagstiftaren att motivera anhörigas rätt till skadestånd, eftersom skadeståndsrätten sätter de begränsningar som jag vid flera tillfällen nämnt.¹⁸⁴ Förslaget om en ny regel gav lagstiftaren möjligheten att ställa upp vissa krav på när skadestånd ska utgå; krav som annars utvecklas genom HD:s prejudicerande domar och den omfattande doktrinen på området. I syfte att begränsa ansvaret så det kunde uppfylla kraven på påräknelighet och förutsebarhet, uppställdes vissa rekvisit. Ersättningen begränsades till en krets av särskilt närstående.¹⁸⁵ Det potentiella skadestandsansvaret blev då avgränsat till endast ett fåtal personer. Vidare begränsades ersättningen till de fall där den anhöriges personskada lett till döden.¹⁸⁶ Gränsen mellan liv och död är klar, medan gränsen i olika fall som inte lett till döden är svårbedömd. I motiven framfördes även att i dessa särskilda fall så presumeras att de särskilt närstående åsamkas personskada.¹⁸⁷

Vad åtgärden i praktiken innebär är att adekvansbedömningen till stor del redan är gjord genom lagtexten och således gjord av lagstiftaren samt att personskadan till stor del är förutbestämd, i och med motivuttalandena om presumptionen. Genom denna lösning har anhöriga en plats i det ersättningsrättsliga systemet, men där skadeståndet i förväg har anpassats efter de grundläggande principerna.

I situationen med barn som bevittnar brott mellan närstående har inte en sådan lösning gjorts. Jag ser ändå likheter mellan situationerna i dess utveckling. Även i bevittnandefallen gjordes ett försök att via rättstillämpningen fastställa en rätt till ersättning. Detta genom NJA 2005 s. 712, där åklagaren åtalade för ofredande mot barnet och argumenterade för barnets rätt till kränkingsersättning. HD:s domskäl visade på en ovilja att genom rättstillämpningen ändra rättsläget när det gäller ersättning som inte är klart förenliga med de grundläggande principerna.

Istället för en särskild rätt till skadestånd eller en kriminalisering som skulle öppna upp för kränkingsersättning så infördes en särskild rätt till brottsskadeersättning. Svårigheterna kopplade till adekvans och kvalifikationsnormer för skadan kunde på detta sätt undvikas. Den särskilda brottsskadeersättningen skulle inte ge BrOM någon regressrätt och ersättningen skulle således slutligen betalas av staten.¹⁸⁸

Inte heller den särskilda brottsskadeersättningen, som syftade till att *undvika* problemen kopplade till systematik, blev en lösning som tillfredsställde. I princip samtliga remissvar till prop. 2005/06:166 innehöll påpekanden som är kopplade till systemets grunder.

---

¹⁸⁴ Se NJA 1993 s. 41 I och II.

¹⁸⁵ Prop. 2000/01:68 s. 34.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid. s. 35.

¹⁸⁸ Prop. 2005/06:166 s. 24.

Brottsoffermyndigheten samt Barnombudsmannen förespråkade att det i första hand borde utgöra ett särskilt brott mot barnen. Remissinstanserna ville alltså att barnen fullt ut skulle in i de straff- och ersättningsrättsliga systemen. Åklagarmyndigheten ville särskilt framhålla att det inte är fråga om skadestånd i egentlig mening. Umeå universitet uttryckte tveksamhet till att gärningsmannen inte åläggs skadeståndsskyldighet. Hovrätten för Övre Norrland ansåg att ändringen i brottsskadelagen rimmar illa med de skadeståndsrättsliga principer som lagen bygger på. Riksdagens ombudsmän var av samma anledning tveksamma till om bestämmelsen bör tas in i brottsskadelagen. Linköpings tingsrätt ansåg att förslaget gör ett klart avsteg från gällande skadeståndsrättsliga principer som kan medföra tillämpningsproblem. Försäkringsförbundet ansåg att den nya formen av ersättning riskerade att skapa otydlighet mellan olika former av brottsskadeersättning vilket i sin tur riskerar att på sikt påverka bedömningen av vad som anses utgöra personskada.¹⁸⁹

Hur kommer det sig att ”det rimmar illa med de skadeståndsrättsliga principerna som lagen bygger på” och att det utgör ”ett klart avsteg från gällande skadeståndsrättsliga principer”? Brottskadeersättningen är en del i statens rätt att ta ansvar för dem som utsätts för brott,¹⁹⁰ men som jag nämnt tidigare så vilar brottsskadelagen på skadeståndsrättsliga grunder. Brottskadeersättningen är subsidiär till skadestånd och utgår om annan ersättning inte kan utgå. Det är inte andra skador som ersätts enligt lagen eller utifrån andra förutsättningar.¹⁹¹ Våldigt förenklat sagt så är skillnaden mellan en placering i BrskL och SkL *vem* som betalar ersättningen. Beräkningen och grunderna är tänkta att vara desamma. Som jag ser det är det därur som invändningarna från remissinstanserna kommer. Placeringen i BrskL gör att lagen inte blir lika koherent, då det är flera typer av ersättningar som behandlas i samma lag. Varför dessa systematiska skäl är så frekvent förekommande hör samman med synen på rättens koherens och synen på rättsvetenskaparens uppgift att upprätthålla denna koherens.¹⁹²

Lösningen med en särskild brottsskadeersättning kan också diskuteras utifrån funktionen med ersättning. Vem som betalar ersättningen till den som lidit skada är inte något som påverkar ersättningens reparativa funktion. Barnet som lidit skada får ersättning som bidrar till reparation, eller *ideell* reparation genom upprättelse.¹⁹³ Den som vållat skadan, vilket är den närliggande som begått grundbrottet, behöver däremot inte betala något. Anledningen är att BrOM inte har någon regressrätt gällande den särskilda ersättningen. Ersättningen kan således inte anses ha någon preventiv funktion. Schultz uttryckte sig på följande sätt: ”Skadeståndets allmänna funktion är således reparation på skadevällarens

---

¹⁸⁹ Prop. 2005/06:166 s. 23. Se även s. 46 för förteckning över remissinstanser.

¹⁹⁰ Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen. En kommentar*, s. 11.

¹⁹¹ Se 4 § BrskL.

¹⁹² Se Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 94. Se även avsnitt 1.3.3.

¹⁹³ Jfr mitt resonemang i avsnitt 3.2.

bekostnad. Varken mer eller mindre”.¹⁹⁴ 9 § brottsskadelagen motverkar denna funktion, då reparationen i det fallet inte sker på skadevållarens bekostnad. Att BrOM inte har någon regressrätt innebär också att ersättningen inte fyller funktionen av att verka kostnadsplacerande. Den som slutligt får stå för kostnaden i dessa fall är staten, och inte den som vållat skadan. En annan aspekt är att placeringen visserligen bidrar till en viss bekräftelse av barnet och barnets ställning som offer för brott. Den diskussionen återkommer jag till i avsnitt 5.1.

Hur förhåller sig den (eventuellt) framtida lösningen till det ersättningsrättsliga systemet? Införandet av ett barnfridsbrott kommer innebära en skillnad på hur barn som bevittnar brott mellan närstående hanteras, i synnerhet ersättningsrättsligt. Den särskilda rätten till brottsskadeersättning i 9 § brottsskadelagen föreslås tas bort, om barnfridsbrottet införs. De invändningarna som anförts ovan mot regeln skulle därför åtgärdas. Brottsskadelagen kommer bli förankrad i skadeståndsrätten och återigen fungera som en slutlig möjlighet till ersättning för brottsoffer.

Kriminaliseringen innebär vidare att barn som bevittnar brott mellan närstående kommer ha en möjlighet att få kränkingsersättning med anledning av brottet.¹⁹⁵ Barnfridsbrottet förslås placeras bland de andra fridsbrotten i brottsbalkens fjärde kapitel.¹⁹⁶ 2 kap. 3 § SkL om kränkingsersättning räknar upp angrepp mot *frid* som ersättningsgillt. Barnens rätt till kränkingsersättning följer då direkt av ordalydelsen i lagtexten. En sådan ordning innebär en systematisk framgång. I och med att brottet tar sikte på just bevittnandefallen, så behöver situationen inte pressas in i redan existerande straffbestämmelser. Det finns inte samma behov av vad Lernestedt kallar rättspolitiska framstötningar av åklagare såsom i NJA 2005 s. 712.¹⁹⁷

Brottsskadeersättning kommer fortfarande kunna betalas ut, men via den ordinära vägen som innebär att det finns en skadeståndsskyldighet i grunden. BrOM kommer då träda in i barnens rätt till skadestånd och kräva ut skadeståndet från skadevållaren. Den tidigare ordningen, där regress inte var möjligt, motverkade ersättningens kostnadsplacerande funktion. En ny ordning innebär då att kostnaderna kommer kunna placeras och slutligen landa på den som vållat skadan.¹⁹⁸

En viktig fråga i utredningen när det gäller delförslaget om att den särskilda brottsskadeersättningen ska tas bort är huruvida det skulle innebära *sämre* möjligheter för barn som bevittnat brott att få ersättning. En sådan effekt skulle förfela skälen och ändamålen med att ta in bevittnandefallen i systemet.¹⁹⁹ Den rätt till kränkingsersättning

---

¹⁹⁴ Schultz, *Kausalitet*, s. 184.

¹⁹⁵ SOU 2019:32 s. 213.

¹⁹⁶ Ibid. s. 201.

¹⁹⁷ Lernestedt, *Barn som bevittnar våld*, s. 185.

¹⁹⁸ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 39.

¹⁹⁹ SOU 2019:32 s. 212.

som barn kommer ha fyller en upprättelsefunktion. Ändamålet är att bekräfta och synliggöra barnens utsatthet och ändamålet uppfylls delvis genom kränkingsersättningens upprättelsefunktion. Om förslaget skulle innebära försämrade möjligheter för barnen att erhålla ersättning så skulle upprättelsefunktionen inte uppfyllas. Åklagarmyndigheten framhöll att möjligheten till brottsskadeersättning bör finnas kvar. Detta fram till dess att det är säkerställt att barn som idag kan få brottsskadeersättning inte blir utan sådan ersättning.²⁰⁰

För att barnen i dagsläget ska ha rätt till brottsskadeersättning krävs någon form av dokumentation kring att barnen faktiskt bevittnat händelsen, antingen i dom eller polisutredning.²⁰¹ Eftersom det finns en särskild straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 8 p brottsbalken, så torde det i vissa fall ingå i dokumentationen att barnet bevittnat händelsen. En åklagare som lyfter fram försvårande omständigheter kring grundbrottet, bör också ha viss bevisning kring att så också skett. Brottsoffermyndigheten har avslagit yrkanden på brottsskadeersättning på grund av att det inte ansetts tillräckligt utrett att bevittnandet skett.²⁰²

Eftersom det finns krav på dokumentation av något slag för att beviljas den särskilda brottsskadeersättningen i dagsläget, är utredningens slutsats att möjligheten att beviljas brottsskadeersättning efter införandet av ett barnfridsbrott kommer vara likvärdig.²⁰³ Utredningens bedömning är att möjligheterna kommer vara desamma och att regeln inte längre kommer behövas.²⁰⁴ Som BrskL är uppbyggt kommer barnet kunna erhålla brottsskadeersättning som andra brottsoffer, med grund i skadeståndsskyldigheten. Brottsskadeersättning skulle då betalas för personskada enligt 4 § BrskL och för kränkning enligt 5 § BrskL. Ersättningens kommer behålla sin upprättelsefunktion i den föreslagna framtida ordningen.

Sammanfattningsvis så innebär barnfridsbrottet ett nytt sätt att hantera bevittnandefallen på. Den socialrättsligt präglade brottsskadeersättningen tas bort och det innebär en att den avvikande ordningen i BrskL som tidigare varit korrigeras till och återställs. Utredningen framför dock inte dessa systemskäl uttryckligen och det tydliggörs ingenstans i utredningen att vinsten faktiskt blir att systemet ”rättas till” och blir mer koherent. Detta leder mig vidare till nästa avsnitt, och frågan om vilka andra värden och utvecklingstendenser som kan ha påverkat de olika lösningarna.

---

²⁰⁰ Åklagarmyndighetens yttrande över straffrättslig skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32), 2019-09-27.

²⁰¹ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017 s. 16.

²⁰² Dereborg & Lindeblad, *Brottskadlagen. En kommentar*, s. 102. Se även Brottskadenämnden, beslut dnr 776/2007.

²⁰³ SOU 2019:32 s. 213.

²⁰⁴ *Ibid.* s. 210 f.

5 Vilka värden och utvecklingstendenser har påverkat de olika lösningarna?

Tidigare kunde en tydlig linje följas där det fanns en ovilja att föra in bevittnandefallen i de straff- och ersättningsrättsliga systemen genom att kriminalisera eller ge en rätt till skadestånd. Barn som bevittnar brott mellan närstående och dess plats inom rätten har varit i rörelse det senaste decenniet och den nya utredningen om ett barnfridsbrott visar tydligt hur vindarna har vänt i frågan om hur problemet ska hanteras. Uppenbart är att synen på situationen har förändrats och det är vad redogörelsen i föregående kapitel visar. Jag ställer mig frågan vilka värden och utvecklingstendenser som kan ha påverkat utvecklingen och de olika lösningarna. Förändringen behöver inte bara vara grundad i systemskäl såsom funktionerna eller grunderna i ersättningsrätten. Utredningarna presenterar en mängd överväganden, men som jag avslutade föregående kapitel så sägs det inte att skälet skulle vara att ”rätta till” systemet (i vart fall inte uttryckligen). Är den förändrade synen på hur bevittnandefallen ska hanteras inom juridiken influerat av andra värden och tendenser? Jag kommer i det följande redogöra för två huvudsakliga rörelser som har påverkat den utveckling som identifierats samt mer översiktligt presentera andra värden som kan ha haft betydelse.

5.1 Brottsofferfokus

Barn som bevittnar brott mellan närstående är en utsatt grupp. I Sverige har olika vägar valts för att nå barnens utsatthet. Något som utmärker de olika utredningarna är vikten av att tydliggöra att barnen är offer. Inte sällan används också termen brottsoffer. Ett ökat fokus på brottsoffer samt ett ökat värde i att se på barnen som brottsoffer har bidragit till utvecklingen och jag ska här redogöra för på vilket sätt.

Först, några förtydliganden gällande terminologin. Termen *brottsoffer* började användas i Sverige i början av 1970-talet och har ingen legaldefinition.²⁰⁵ En uppdelning av ordet skulle innebära att brottsoffer är den som blivit offer för ett brott. Termen brottsoffer används däremot inte i svensk straffprocessrätt; där används termen *målsägande*. 20 kap. 8 § 4 st. rättegångsbalken (1942:749) (RB) lyder ”*Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada.*” Målsägande kan därav ses som ett processuellt begrepp.²⁰⁶ Termen brottsoffer är mer föränderlig och används i ett övergripande samhällsperspektiv.²⁰⁷ Den slutsats jag drar är att brottsoffer är det begrepp som används i den mer allmänna diskussionen, utan att nödvändigtvis koppla ihop det med dennes rättsliga möjligheter, medan termen målsägande är när någon som

---

²⁰⁵ Lindegren, Magnus; Petterson, Karl-Åke & Hägglund, Bo, *Brottsoffer. Från teori till praktik*, upplaga 1, Jure, Stockholm, 2001.

²⁰⁶ Prop. 2005/06:166 s. 24.

²⁰⁷ Ibid. s. 17.

utsatts för brott också har processuella möjligheter; dvs. ett brottsoffer som är inne i systemet. När jag skriver brottsoffer i egentlig mening åsyftar jag de brottsoffer som också är målsägande.

Den omfattande utredningen om barnmisshandel²⁰⁸ där det diskuterades huruvida misshandel mot barn särskild skulle lagstiftas kring, har ett tydligt brottsofferfokus. I utredningen lägger kommittén fram överväganden för att kriminalisera psykiskt våld mot barn, där bevittnandefallen innefattas, och att således göra barn till målsägande i de fallen. Av skäl som redogjorts för i avsnitt 4.2.1 så genomförs inte detta.

Straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 § 8 p. brottsbalken som infördes var ett sätt att erkänna barnets utsatthet, men barnet i sig blev inte brottsoffer. Brottsoffret i egentlig mening i de situationerna var och är fortfarande den närstående som utsatts för *grundbrottet*. Straffskärpningsregeln infördes för att tydliggöra och markera mot barnens utsatthet.²⁰⁹ Alltså ansågs vid tiden för regelns införande år 2002 att det fanns ett behov av att *markera* att det är straffvärt att låta barn bevittna brott, men att det inte finns skäl att kriminalisera sådant agerande; det fanns inte skäl att göra barn till brottsoffer i egentlig mening. I praktiken innebär detta att omständigheten att barn bevittnat brott ges en perifer roll. Lernestedt frågar sig hur barnets ställning egentligen förstärks av regeln, när barnet inte intar målsägandeställning, utan det är grundbrottet som ses som försvårande.²¹⁰ Den status som barn givits är statusen som ”vagt” drabbad, utan att något konkret kommer barnet tillgodo, såsom det hade gjort om barnet ansågs som brottsoffer i egentlig mening.²¹¹

Åklagarens argumentation i NJA 2005 s. 712 är illustrativt för diskussionen som brottsoffer. Åklagarens argumentation var, som Lernestedt påstår, en utpräglad rättspolitisk framstöt för att ge barnen status av brottsoffer.²¹² Om straffskärpningsgrunden var ett steg i riktningen att ge barnen en vag ställning som brottsoffer, ser jag på åklagarens argumentation som något starkare. Åklagaren ville få barnen att ses som brottsoffer i egentlig mening, i betydelsen direkt utsatt för brott och därav målsägande. HD gick inte på åklagarens linje och framförde skäl kopplade till straffrättslig systematik. Enligt HD innebär straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 1 st. 8 p. RB att det skulle få karaktären av dubbelbestraffning om HD även bedömde bevittnandefallen som brottsligt. De egentliga skälen bakom HDs domslut tycks vara försiktigheten i att genom rättstillämpningen ge barnen den rättsliga ställning som målsäganden.²¹³ Gränserna för vem eller vilka som kan anses målsägande är väl diskuterat. Flera författare intar positionen att man ska ta ledning av läran om brottens

---

²⁰⁸ SOU 2001:72.

²⁰⁹ Prop. 2002/03:53 s. 71.

²¹⁰ Lernestedt, *Barn som bevittnar brott*, s. 181.

²¹¹ *Ibid.* s. 190.

²¹² *Ibid.* s. 185.

²¹³ Se avsnitt 4.2.5 där jag redogör för rättsfallet.

skyddsintresse, dvs. den person som är bärare av intresset som skyddas bakom den aktuella straffbestämmelsen.²¹⁴ Ekelöf m.fl. framför att om man vill betona bestraffningens *upprättskapande funktion* måste åtminstone dem som kan väntas känna sig kränkt genom brottet tillerkännas ställning som målsägande.²¹⁵ Att HD inte gick på den linjen samt åklagarens framstöt är illustrativt för dragkampen kring statusen som brottsoffer vid den tidpunkten.

Brottsskadeersättningen som sedan infördes till barn som bevittnar brott mellan närstående visar hur det ökade värdet i att se barnen som brottsoffer påverkar hur vi rättsligt reglerar situationen. Regeln kan tolkas så att den placerar barnet i brottsofferfacket. Brottsskadeersättning är i grunden en ersättning till de som utsatts för brott.²¹⁶ Regelns konstruktion är sådan att trots att barnet inte är direkt utsatt för brott (på grund av avsaknaden av ett straffbud), så *betraktas* barnet som brottsoffer. Detta är inget som hemlighålls, utan uttalas i förarbetena. Även Lagrådet, som ifrågasatte regelns systematiska placering, uppfattade regeln ”som en markering av att barn som varit vittne till våldsdåd ska kunna betraktas som brottsoffer om detta ord används i en vidsträckt mening”.²¹⁷

Det kan invändas att det inte är *statusen* som brottsoffer som påverkat införandet av brottsskadeersättningen, utan den *funktion* som ekonomisk ersättning kan fylla i form av upprättelse. Detta är en aspekt som lyftes fram i propositionen.²¹⁸ Om det är den ekonomiska kompensationen till barnen som är det viktiga, så kunde en regel likt den om anhörigersättning i 5 kap. 2 § 1 st 3 p. SkL införas istället. Jag menar att placeringen i BrskL visar att lagstiftaren, rent semantiskt, ville att barnen skulle likställas som brottsoffer.²¹⁹

Det ultimata tydliggörandet av att barn som bevittnar brott mellan närstående är brottsoffer hade varit att kriminalisera bevittnandefallen. I propositionen från 2005 går det att identifiera ett tydligt motstånd till målsägandeställning för barnen. Vid tiden för införandet av den särskilda brottsskadeersättningen fanns inte fullt stöd för att driva frågan hela vägen. För att ändå tillgodose och bekräfta barnets utsatthet valdes vägen som slutar halvvägs; vi *betraktar* barnen som brottsoffer när det gäller ersättning. Utredningen landar i att ersättningen till barn som bevittnar våld bör betalas av staten, och att barnet inte ska få ställning som målsägande och *part* i rättsprocessen.²²⁰ Andra värden än att

---

²¹⁴ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik & Pauli, Mikael, *Rättegång. Andra häftet*, upplaga 9, Norstedts Juridik, Visby, 2015, s. 678 ff.

²¹⁵ Ekelöf m.fl., *Rättegång. Andra häftet*, s. 69.

²¹⁶ Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen. En kommentar*, s. 11. Se även prop. 2013/14:94 s. 1.

²¹⁷ Prop. 2005/06:166 s. 54.

²¹⁸ *Ibid.* s. 24.

²¹⁹ Jfr här Lernestedts resonemang om hur skriv- och berättarteknik kan verka för synliggörande.

Lernestedt, *Barn som bevittnar brott*, s. 175. Jag återkommer till diskussionen om synliggörandet i avsnitt 5.3.

²²⁰ Prop. 2005/06:166 s. 25.

göra barn till brottsoffer i egentlig mening viktade över. Dessa värden tycks vara de skäl som handlar om systematiken som redogjorts för i avsnitt 4.2.

Införandet av ett barnfridsbrott som nu har utretts genom SOU 2019:32 har en annan inställning till dessa frågor. Utredningen lyfter fram att det är en nackdel för barnen att de saknar status som brottsoffer.²²¹ Brottsofferfokuset mynnar i slutändan ut i att barnen bör få ställning som målsägande och således bli brottsoffer i egentlig mening. De överväganden som görs i utredningen är inte lika starkt präglade av att påvisa att *vi ser barnen som brottsoffer*, utan är mer knuten till målsägandeställningens processuella och praktiska innebörd. De skäl som framförs är flera. Barn som bevittnar brott mellan närstående har idag ingen rätt till eget juridiskt ombud och barnen har inte tillträde till de flesta av landets barnahus, som i första hand tar emot barn som är brottsoffer.²²² Vidare gör utredningen en koppling till straffskärpningsgrunden som infördes 2003 och menar att den regeln inte ändrar barnets rättsliga ställning, utan endast är en omständighet som ska *beaktas*.²²³ Detta förutsätter att det från början utreds och dokumenteras huruvida barnet bevittnat brottet. Enligt riktlinjer för brott i nära relation ska detta ske, men utredningen framhåller att polisen sällan når dessa barn och att barnen inte får någon direkt hjälp av rättsväsendet eftersom de saknar status som brottsoffer.²²⁴

När utredningen redogör för den särskilda brottsskadeersättningen och varför den bör tas bort, nämns att syftet med regeln var att öppna upp för erkännande och bekräftelse av barnens utsatthet.²²⁵ Utredningen menar att regeln inte behövs, för att upprättelsefunktionen nås genom statusen som målsägande.²²⁶

Sammanfattningsvis har värdet i att se barnen som brottsoffer utvecklats de senaste åren. Brottsofferfokuset har medverkat till att bevittnandefallen successivt tagit sig in i juridiken. I dagsläget går det att se hur det lett till att barnen får äntra det straff- och ersättningsrättsliga systemet fullt ut. Den skillnad jag ser mellan då och nu är att det inte bara är värdet i att *se* barnen som brottsoffer, utan också de processuella och praktiska konsekvenserna som avsaknaden av brottsofferstatus medfört.

5.2 Barnkonventionen

Än har inte FN:s konvention om barnets rättigheter²²⁷ (Barnkonventionen) berörts i arbetet. Barnkonventionen har generellt stort inflytande på diskussionen kring barn och

---

²²¹ SOU 2019:32 s. 18.

²²² Ibid. s. 213.

²²³ Ibid. s. 95, 205.

²²⁴ Ibid. s. 18.

²²⁵ Ibid. s. 210.

²²⁶ Ibid. s. 210.

²²⁷ Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, New York den 20 november 1989.

Barnkonventionens påverkan på utvecklingen gällande barn som bevittnar brott mellan närstående ska behandlas i det följande.

Barnkonventionen ratificerades 1990 och har sedan dess varit del av den svenska rättsordningen. 2013 tillsattes en särskild utredare med uppdrag att inom särskilt angelägna områden kartlägga hur tillämpningen av lagar och andra föreskrifter stämmer överens med barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter samt analysera för- och nackdelar med en inkorporering i svensk rätt av konventionen. Utifrån den analysen skulle ställning tas till hur barnets rättigheter mest effektivt kan stärkas. 2016 överlämnade Barnrättighetsutredningen ett betänkande.²²⁸ Förslaget om inkorporering av barnkonventionen kom i mars 2018. I juni samma år röstade en majoritet i riksdagen för regeringens förslag om att Barnkonventionen ska bli svensk lag.²²⁹ Januari 2020 blir barnkonventionen svensk lag.²³⁰

Barn som bevittnat våld inom familjen är ett av de områden som kartlagts av Barnrättighetsutredningen. Det utredningen kommer fram till är att barnkonventionen inte fått tillräckligt genomslag i rättstillämpningen.²³¹ Bristerna är tydliga i fråga om barnets bästa och barnets rätt att få uttrycka sina åsikter. Utredningen menar att det finns en syn på att barnet ska skyddas från delaktighet, snarare än att få förutsättningar att vara delaktig och istället skyddas i sitt deltagande.²³²

Utredningen om barnfridsbrott innehåller referenser till barnkonventionen. Av relevans är artikel 19 om att staten ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barnet mot alla former av våld och övergrepp. Av den allmänna kommentaren till artikel 19 följer att psykiskt våld innefattar exponering för våld i hemmet.²³³ Enligt barnkonventionen finns en skyldighet att skydda barn mot att behöva bevittna brott mellan närstående. Detta presenteras som ett av skälen till att utredningen ser att barnens skydd måste utvecklas i straffrätten.²³⁴ Vidare är barnkonventionens artikel 12 central; att barn ska ha rätt att fritt uttrycka sina åsikter och att barnet ska beredas möjlighet att höras i frågor som rör barnet.

Närliggande till diskussionen om brottsoffer i föregående avsnitt är barnrättskommitténs sammanfattande slutsats över Sverige. Kommittén uttryckte där en oro över att barn som bevittnar våld inte har status som målsägande i Sverige.²³⁵ Kommittén uppmärksammar däremot att barnen har status som brottsoffer. Jag kan inte se någon annan förklaring än

---

²²⁸ Barnkonventionen blir svensk lag (SOU 2016:19).

²²⁹ Protokoll 2017/18:131 2018-06-13. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/inkorporering-av-fns-konvention-om-barnets_H501SoU25.

²³⁰ Prop. 2017/18:186 s. 2.

²³¹ Ibid. s. 68.

²³² Ibid. s. 68, 116.

²³³ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), punkt 21:e.

²³⁴ SOU 2019:32 s. 175.

²³⁵ Committee on the Rights of the Child (2015) *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden adopted by the Committee at its 68th session (12-30 January 2015)*, punkt 59.

att det är den särskilda brottsskadeersättningen som åsyftas. Uttalandet indikerar att det inte räcker att barnen ses som brottsoffer, utan att barnkonventionen också innebär att det är viktigt att barnen faktiskt har status som målsägande.

Barnkonventionen och dess intåg i svensk rätt kan förklara och illustrera två huvudspår som jag identifierat.

Det ena är att barnfridsbrottets funktion skulle kunna vara att uppfylla barnkonventionens uppställda krav, med ändamålet att stärka barnets ställning. Utredningen uttrycker aldrig explicit att barnkonventionen är anledningen att kriminalisering utreds och föreslås. De artiklar som nämns i utredningen (artikel 12 och 19, se ovan) tyder på att barnkonventionen har påverkat utredningen. Ett annat exempel är barnrättskommitténs uttryckta oro över att barnen inte har status som målsägande.²³⁶ Även Unicef har uttryckt hur Sverige inte är i framkant i fråga om barn som bevittnar brott mellan närstående. I en rapport från 2019 framhålls behovet av ytterligare skydd för barnen.²³⁷ Vidare sägs att inkorporeringen av barnkonventionen innebär att tillämpningen av barnkonventionen ska göras på samma sätt som nationell lagstiftning idag och att dess artiklar ska få betydelse vid rättstillämpningen.²³⁸ I rapporten sägs att med anledningen av inkorporeringen så måste kränkningar av barns rättigheter åtföljas av effektiv gottgörelse och kompensation.²³⁹ I detta kan tolkas att rätten till ersättning kan utgöra effektiv gottgörelse.

Stort hopp ligger alltså i inkorporeringen av barnkonventionen. Sverige har varit framträdande i arbetet med att ta fram barnkonventionen från början och Sverige var också bland de första att ratificera den.²⁴⁰ Det är därför inte förvånande att Sverige då även vill arbeta starkt för att uppfylla barnkonventionens syften.

Att barnkonventionen har inverkat på utvecklingen kring barn som bevittnar brott är tydligt. Trots att utredningen inte uttryckligen säger att syftet är att uppfylla barnkonventionens krav, så är det inte svårt att ta till sig att det är underförstått. Utredningen refererar flitigt till barnkonventionen och barnrättskommittén har uttalat sig om just bevittnandefallen.

Det andra spåret jag identifierat, kopplat till barnkonventionen, handlar inte om barnkonventionens direkta inverkan eller innehållet i artiklarna. Utöver vad som explicit nämns gällande barnkonventionen, så anser jag att barnkonventionen illustrerar något mer än innehållet i artiklarna. Inkorporeringen av barnkonventionen anses bidra till synliggörande av barnets rättigheter och att varje barn erkänns, respekteras och

---

²³⁶ Committee on the Rights of the Child (2015) *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden adopted by the Committee at its 68th session (12-30 January 2015)*, punkt 59.

²³⁷ Unicef Sverige (2019) *Olagligt men inte straffbart*, s. 34 och 50 f.

²³⁸ *Ibid.* s. 52.

²³⁹ *Ibid.* s. 34.

²⁴⁰ Prop. 2017/18:186 s. 59.

skyddas.²⁴¹ Dessa termer känns igen från utredningarna kring bevittnandefallen som jag redogjort för i tidigare kapitel. Straffskärpningsregeln var ett sätt att erkänna och markera barnens utsatthet. Brottskadeersättningen skulle bidra till att barnen synliggörs och erkänns genom ekonomisk kompensation. Barnfridsbrottet motiveras med samtliga av dessa begrepp. Kriminaliseringen är ett sätt att skydda barnen och bidrar till synliggörande och erkännande. Var vill jag komma med detta? Barnkonventionen och barnfridsbrottet har tagit sig in i rättssystemen med samma vind. Det pågår en rörelse där barn är i centrum och båda dessa lagstiftningsåtgärder är exempel på samma utveckling.

5.3 Andra värden och utvecklingstendenser

Det ökade brottsofferfokus och barnkonventionens alltjämt växande roll i svensk rätt är två utvecklingstendenser som går att identifiera och som har influerat den förändrade synen på bevittnandefallens plats i det systemet. Barnkonventionen och barnfridsbrottet har båda tagit sig in i systemen med samma vind med ett barnrättsfokus. Barn som bevittnar brott mellan närstående kan framstå som ett snävt ämne att studera, men utvecklingen har inte skett i en avgränsad kontext och ett vakuum. I den följande framställningen kommer det presenteras andra tendenser och värden som kan ha influerat utvecklingen kring barn som bevittnar brott mellan närstående.

Genomgående i arbetets framställning har det använts ord som synliggörande, symbolvärde, markering, erkännande, bekräftande, tydliggörande m.fl. Förslaget om en särskild straffskärpningsregel motiverades med att den innebär en *markering*.²⁴² I propositionen till den särskilda brottsskadeersättningen sägs att ”En rätt till kompensation kan medverka till att brottsoffer känner att hans eller hennes upplevelser till följd av händelsen *bekräftas* [min kursivering] och tas på allvar. Detta kan i sin tur underlätta brottsoffrets känslomässiga hantering av den kränkande handlingen.”²⁴³ Vidare anfördes som skäl för reglering att ”Även för barn som bevittnar brott finns det ett stort värde i att deras traumatiska känslor och upplevelser av händelsen *uppmärksammas* och *bekräftas*. Införandet av en särskild rätt till ersättning för barn som bevittnar brott mot en närstående skulle ha ett stort värde genom att öppna möjligheten till en sådan *bekräftelse* även för andra barn än de som enligt gällande regler är berättigade till skadestånd för personskada. [mina kursiveringar]”²⁴⁴ Lagrådet ifrågasatte placeringen i BrskL av systemskäl, men ville ej invända då placeringen får uppfattas som en *markering* av att barnet ska kunna betraktas som brottsoffer.²⁴⁵ Terminologin används också i utredningen om barnfridsbrott. BrOM framhöll även i sitt remissvar till barnfridsutredningen att

---

²⁴¹ Prop. 2017/18:186 s. 75.

²⁴² SOU 2001:72 s. 340.

²⁴³ Prop. 2005/06:166 s. 24.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid. s. 54.

regleringen ur ett brottsofferperspektiv har ett viktigt *signalvärde*.²⁴⁶ Det finns en utpräglad vilja att signalera och symbolisera barnets upplevelser och att göra det genom lagstiftningsåtgärder.

Dessa motiveringar är också nära länkade till det jag beskriver som ett ökat brottsofferfokus i tidigare avsnitt. Nära sammankopplad med viljan att synliggöra är också användningen av en lagstiftningsteknik som innebär att särreglera vissa grupper.²⁴⁷ Kommittén mot barnmisshandel berörde huruvida barnmisshandel ska särregleras, trots att även barn faller in under misshandelsbestämmelsen i brottsbalken.²⁴⁸ Ytterligare ett exempel på särreglering är brottet kvinnofridskränkning.²⁴⁹ Kvinnovaldskommisionen fick år 1993 i uppdrag att göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor och ett förslag om brottet kvinnofridskränkning i 4a § brottsbalken lades fram och infördes sedan.²⁵⁰ De flesta våldsbrott i nära relationer begås av män mot kvinnor och för att tillgodose ett kvinnoperspektiv införes kvinnofridskränkning.²⁵¹

Lernestedt beskriver hur utvecklingen avser att åstadkomma ett dubbelt synliggörande dels genom det skrivtekniska, men också det ökade brottsofferfokuset som jag redogjort för.²⁵² Ett sådant perspektiv anser jag blir tydligt även i barnfridsbrottet, där barn kommer särregleras, och även en ändring av den rättsliga ställningen där barnen blir brottsoffer i egentlig mening.

Vilka skador det är som ersätts och vilka skadeeffekter som omfattas av kriminaliseringen är också intressant i sammanhanget. Utvecklingen kring ideella skador som ersätts i det ersättningsrättsliga systemet är enligt mig starkt knutet till diskussionen om synliggörande och symbolvärde. Svårigheten att fastslå vad som faktiskt ska ersättas är central är det gäller ideella skador. Utvecklingen motsvarar närmast att den utgör ett plåster på såret.²⁵³ Friberg beskriver hur det ideella skadeståndet *bidrar* till att ge upprättelse. Att det endast är ett bidrag medger att det inte kan erbjuda en full reparation av skadan. Skadeståndet skulle då ha ett *symbolvärde*.²⁵⁴ Det tydligaste exemplet på utvecklingen av skadetyper som ersätts är kränkingsersättning. Kränkingsersättningen är tänkt att bidra till upprättelse och medverka till att återställa *självrespekt* och *självkänsla*.²⁵⁵

---

²⁴⁶ Brottsoffermyndighetens yttrande över betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32), 2019-09-19.

²⁴⁷ Se Lernestedt, *Barn som bevittnar brott*, s. 175.

²⁴⁸ SOU 2001:72 s. 337.

²⁴⁹ Se 4 kap. 4 a § 2 st. BrB.

²⁵⁰ Prop. 1997/98:55.

²⁵¹ Jareborg, Nils; Friberg, Sandra; Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, upplaga 2, Iustus Förlag, Uppsala, 2015, s. 66 f.

²⁵² Lernestedt, *Barn som bevittnar brott*, s. 173.

²⁵³ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 375.

²⁵⁴ Friberg, *Kränkingsersättning*, s. 374.

²⁵⁵ Prop. 2000/01:68 s. 48. Se även Friberg, *Kränkingsersättning*, s. 373.

Det är inte bara i ersättningsrätten som dessa skadeeffekter kommer in. Flera brott har också rekvisit som innebär en skada som inte är så lättutredd. Rekvisit som ”självkänsla” och ”integritet” återfinns i fridskränkingsbrotten.²⁵⁶ 2018 infördes brottet olaga integritetsintrång vilket, som namnet antyder, innebär angrepp mot någons integritet.²⁵⁷ Barnfridsbrottet är också del i den utvecklingstendensen. Den föreslagna lydelsen är att gärningen är ägnad att *skada barnets trygghet eller tillit*.²⁵⁸ Det rör sig sammantaget inte om fysiska skador som är synliga eller mätbara i någon utsträckning. Framfarten av dessa abstrakta skadeeffekter har mötts av kritik, för att det kan bidra till oklarheter och olikheter i rättstillämpningen.²⁵⁹ Svårigheterna att ersätta dessa skador som inte är av fysisk natur och framför allt svårigheten att mäta kränkningen har gjort att kränkingsersättningen inte utgår från offrets personliga upplevelser, utan är en objektiv bedömning.²⁶⁰

En sista utvecklingstendens som jag ska redogöra för är synen på *barnets bästa*. Värdet i synliggörandet och bekräftelsen av barnen har lett till en annan syn på hur de olika lösningarna förhåller sig till principen om barnets bästa. I barnkonventionen sägs att barnets bästa ska beaktas vid alla åtgärder som rör barnet. I de tidigare utredningarna fanns en övertygelse om att det inte ligger i barnets intresse att dras in i en rättsprocess mot sin förälder. En sådan process kan vara traumatiskt och utsätta barnen för ytterligare psykiskt lidande. I utredningen om den särskilda brottsskadeersättningen framfördes detta som skäl till varför ersättningen bör betalas av staten och inte bli en del av det skadeståndsrättsliga systemet.²⁶¹ Utredningen om barnfridsbrott framhåller att det visserligen kan vara traumatiskt för barnen att dras in i en rättsprocess mot någon närstående, men att så är emellertid fallet redan idag för de barn som utsätts för övergrepp direkt av någon närstående. Vidare manar utredningen att skälen *för* att låta barnen vara en del av en process väger över de nackdelar detta kan medföra.²⁶²

Även värdet i barnkonventionens artiklar kommer in i diskussionen. Utredningen hänvisar till artikel 12 i barnkonventionen om att barn ska beredas möjlighet att höras och att barnfridsbrottet möjliggör att det uppfylls.²⁶³ Åklagarmyndigheten framhöll i sitt remissvar att införandet av barnfridsbrottet kommer påverka barnets möjligheter att avgöra om denne vill vittna eller inte. 36 kap. 3 § RB är en lagstadgad rätt att avstå från att vittna som grundar sig i den lojalitetskonflikt som uppstår för någon som ska vittna mot närstående. Införandet av barnfridsbrottet kommer begränsa barnets möjligheter att avstå från att höras. Barnen går från vittne till målsägande. Barnkonventionen kräver att

---

²⁵⁶ 4 kap. 4 a § BrB.

²⁵⁷ 4 kap. 6 c § BrB. Bestämmelsen infördes genom lag (2017:1136).

²⁵⁸ SOU 2019:32 s. 41.

²⁵⁹ Ibid. s. 24, 189.

²⁶⁰ Schultz, Mårten, *Kritik mot kränkingsbegreppet*, SvJT 2008, s. 37-56, s. 43.

²⁶¹ Prop. 2005/06:166 s. 24.

²⁶² SOU 2019:32 s. 185.

²⁶³ Ibid. s. 175.

barn ges en *möjlighet* att komma till tals, inte att barnen *ska* höras. Åklagarmyndigheten ställer sig frågande till om de verkligen är barnets bästa.²⁶⁴ Även Polismyndigheten identifierar barnens nuvarande rätt att avstå från att vittna och att barnfridsbrottet innebär att barnen de facto behöver vittna. Polismyndigheten ställer sig vidare frågan om effektivitetsvinsten står i proportion till de följder som blir för barnen, att tvingas in i en rättsprocess mot sin förälder.²⁶⁵ Utredningen erkänner att det inte i varje enskilt fall är förenligt med barnets bästa att höras, men att dagens bristande möjligheter att komma till tals kan leda till att barnens utsatthet inte uppmärksammas.²⁶⁶

Utvecklingen som skett är att synen på vad som är barnets bästa tycks ha förändrats. Från att en rättsprocess inte är det bästa för barnet till att det får anses vara barnets bästa att höras i en rättsprocess. Den senare uppfattningen kan tolkas som en följd av barnkonventionens inflytelse. Artikel 12 uttrycker just att barnen ska beredas möjlighet att höras. Detta stärker vidare min uppfattning om tyngden av barnkonventionen och dess inflytande när det kommer till bevittnandefallen. Ett annat sätt att se på utvecklingen kring barnets bästa är det inte nödvändigtvis är synen på *vad* som är barnets bästa som har förändrats. Istället kan det vara hur juridiken ska förhålla sig till barnets bästa. I SOU 2019:32 utläser jag en tendens att bortse från skälen som visserligen talar emot en kriminalisering, till förmån för andra värden. De värdena kan möjligen vara dem som jag i början av detta avsnitt talade om; synliggörandet och signalvärdet. Slutsatsen skulle då bli att signalvärdet i att lagstiftaren ger barnen rätt till ersättning eller status som brottsoffer väger tyngre än de negativa konsekvenser som en rättsprocess kan innebära för barn.

5.4 Sammanfattning

Synen på hur barn som bevittnar brott mellan närstående ska hanteras inom rätten har utvecklats. Vid sidan av det har även parallella och närliggande frågor utvecklats. Det går inte att säga med självklarhet vad som har varit anledningen till den förändrade synen på bevittnandefallen. Det är heller inte sannolikt att det endast finns en anledning. Det här kapitlet har visat hur andra värden och tendenser har, eller kan ha, påverkat synen på barn som bevittnar brott mellan närstående och dess plats i ersättningsrättsliga systemet.

---

²⁶⁴ Åklagarmyndighetens yttrande över Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32), 2019-09-27.

²⁶⁵ Polismyndighetens remissvar över Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32), 2019-09-27.

²⁶⁶ SOU 2019:32 s. 215, 293.

6 Avslutande reflektioner

I både utredningen om den särskilda brottsskadeersättningen och utredningen om barnfridsbrott så framhålls hur skadeståndsrättens grundläggande principer inte ska rubbas utan mycket goda skäl.²⁶⁷

Jag har redogjort för hur lagstiftaren i fråga om anhörigersättning anpassade lagtexten till skadeståndsrättens grundläggande principer; såsom adekvans och skadans kvalifikationsnorm. Att lagstiftaren ansåg det behövt att anpassa bestämmelsen till principerna tyder på att det är viktigt att dessa inte rubbas. När den särskilda brottsskadeersättningen infördes valde man att inte gå samma väg som med anhörigersättningen. Istället höll lagstiftaren sig utanför skadeståndslagen och motiverade en placering i brottskadelagen med att barnen är att *anses* som brottsoffer. En sådan ordning medförde dels att barnen som brottsoffer bekräftades, men också att konflikter med skadeståndsrättens grunder kunde undvikas. Det visar att systemet uppfattas som starkt och också viktigt i och med att man inte vill rubba på det utan goda skäl.

Däremot medförde 9 § BrskL att lagen inte längre var enhetlig och byggde inte på en och samma typ av ersättningsform. En avvikelse som 9 § i BrskL möttes av motstånd i remissvaren där det ansågs medföra tillämpningssvårigheter och svårigheter att skilja den typen av ersättning från annan ersättning enligt lagen.²⁶⁸ Det visar att koherensen är viktig i rättstillämpningen och därför också bör upprätthållas av lagstiftaren. Systematiken och de skadeståndsrättsliga grunderna uppfattas som mycket viktiga. Det kan vara så att bevittnandefallen (och anhörigersättningen) utgör ”mycket goda skäl” att rucka lite i systemet.²⁶⁹ De goda skälen kan då anses vara dem som redogjorts för i kapitel 5 såsom synliggörandet av barnen som brottsoffer.

Det går också att se det på ett annat sätt. Att systematiken och koherensen är viktig kan skiljas från frågan huruvida systemet är *starkt*. Den särskilda brottsskadeersättningen infördes för att undvika problem med skadeståndsrättens grunder; en motivering utifrån grunderna i systemet. Den skapade dock en effekt av inkoherens och att brottsskadelagen blev oenhetlig och fick kritik grundat på avvikelser från brottsskadelagens systematik. Den särskilda brottsskadeersättningen föreslås nu tas bort och det rättar till den inkoherens som regleringen medförde, vilket också är en motivering utifrån grunderna med systemet. Skälen för ändringarna och kritiken mot dessa grundar sig alla i argument om systematiken kopplat till det ersättningsrättsliga systemet. Denna bollning fram och tillbaka skulle kunna påvisa att systemet är så starkt att det ständigt utgör ett avgörande skäl för eller mot en förändring som övervägs.

---

²⁶⁷ Prop. 2005/06:166 s. 24.

²⁶⁸ Ibid. s. 23.

²⁶⁹ Jfr Lernestedt om att man vid tillfället tydligen inte tyckte sig ha mycket goda skäl. Lernestedt, *Barn som bevittnar brott*, s. 187.

Å andra sidan kan det ses som undergrävande för systemets styrka när argumenten framförs både för och emot reglering. Den verkliga anledningen kan vara att andra värden påverkat lösningarna. Grunderna är viktiga och det är tydligt i alla utredningar och remissvaren till dessa. Däremot kanske andra värden i vissa fall anses vara *viktigare*. Vid införandet av anhörigersättningen påpekade kommittén att det i samhällsdebatten framhållits att svensk skadeståndsrätt inte är tillräckligt generös och kommittén menar att en rätt till skadestånd oavsett grunden för skadeståndsansvaret torde stå i samklang med det allmänna rättsmedvetandet.²⁷⁰ Genom att lyfta blicken och se vilka andra värden och utvecklingstendenser som kan ha påverkat de olika lösningarna så går det att se hur samhällsvärderingar påverkar hur någonting pratas om.²⁷¹

Det är tydligt att de ersättningsrättsliga grunderna och principerna är *viktiga*. Andra värden kommer in och motiverar vissa avsteg från systematiken, då det i de fallen anses vara *viktigare*. Att dessa värderingar tar sig in i den rättsliga regleringen medför följaktligen att systemet i sig självt inte längre framstår som så *starkt*. Juristen ska hantera rättssystemet och i förlängningen kunna använda juridiken som verktyg för att hantera situationer på ett tillfredsställande och förtroendeingivande sätt för mottagaren. Den rollen kräver ett system att förhålla sig till och ofta också koherens. När samhällsvärderingar gällande exempelvis barn som bevittnar brott mellan närstående får ett starkt inflytande så kan ett trubbigt instrument som det ersättningsrättsliga systemet sättas i gungning. Det ska bli spännande och intressant att se hur barnfridsbrottet kommer att bemötas både i en kommande proposition men också i rättstillämpningen. Barn som bevittnar brott mellan närstående är utan tvekan en sådan utveckling som ställt det ersättningsrättsliga systemet inför utmaningar och eventuellt även satt det i gungning.

---

²⁷⁰ Prop. 2000/01:68 s. 34.

²⁷¹ Jfr här Mathiesens Rättssociologisk perspektiv om att se på rätten från samhället in i rätten. Mathiesen, *Rätten i samhället*, s. 86.

Källförteckning

Offentligt tryck

Författningar

Brottsbalk (1962:700)

Brottsskadelag (1978:413)

Brottsskadelag (2014:322)

Försäkringsavtalslag (2005:104)

Rättegångsbalk (1942:749)

Skadeståndslag (1972:207)

Lag (2003:408) om ändring i brottsbalken (1962:700)

Lag (2006:933) om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

Lag (2001:732) om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Propositioner

Prop. 1972:5 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadestångslag m.m.

Prop. 1992/93:141 Om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situation m.m.

Prop. 2005/06:166 Barn som bevittnat våld

Prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1992:84 Ersättning för kränkning genom brott

SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada

SOU 2001:72 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord

Övrigt offentligt tryck

Bet. 2000/01:LU19 Ersättning för ideell skada m.m.

BRIS (Barnens rätt i samhället) remissvar över Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32) 2019-09-16

Brottsoffermyndighetens yttrande över betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32) 2019-09-19

Dir. 1998:105 Barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor

Dir. 2018:48. Kommittédirektiv ”skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord.”

Polismyndighetens remissvar över Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32) 2019-09-27

Åklagarmyndighetens yttrande över Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32), 2019-09-27

Avgöranden

NJA 1971 s. 78

NJA 1979 s. 620

NJA 1993 s. 41 I och II

NJA 2000 s. 521

NJA 2003 s. 508

NJA 2005 s. 712

Hovrätten för Övre Norrland Mål nr B 314–02

Brottsskadenämnden, beslut dnr 776/2007

Brottsskadenämnden, beslut dnr 5937/2015

Internationella källor

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, New York den 20 november 1989

Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden adopted by the Committee at its 68th session*, 2015.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13. Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, CRC/C/GC/13, 2011-04-18.

Litteratur

Böcker

- Andersson, Håkan, *Skyddsändamål och adekvans*, Iustus Förlag, Uppsala, 1993.
- Asp, Petter; Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, upplaga 2, Iustus Förlag, Uppsala, 2013.
- Borgeke, Martin & Heidenborg, Mari, *Att bestämma påföljd för brott*, upplaga 3, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.
- Broberg, Anders; Almqvist, Linnéa; Axberg, Ulf; Grip, Karin; Almqvist, Kjestin; Sharifi, Ulrika; Cater, Åsa; Forssell, Anna; Eriksson, Maria & Iversen, Clara, *Stöd till barn som bevittnat våld mot sin mamma. Resultatet från en nationell utvärdering*, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011.
- Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus Förlag, Uppsala, 2007.
- Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottsskadelagen (2014:322). En kommentar*, Norstedts Juridik, Visby, 2018.
- Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik & Pauli, Mikael, *Rättegång. Andra häftet*, upplaga 9, Norstedts Juridik, Visby, 2015.
- Friberg, Sandra, *Kränkningersättning. Skadestånd för kränkning genom brott*, upplaga 1, Iustus Förlag, Uppsala, 2010.
- Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, upplaga 2, Studentlitteratur, Lund, 2009.
- Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, upplaga 10, Norstedts Juridik, Visby, 2018.
- Jareborg, Nils; Friberg, Sandra; Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, upplaga 2, Iustus Förlag, Uppsala, 2015.
- Lindgren, Magnus; Petterson, Karl-Åke & Häggglund, Bo, *Brottsoffer. Från teori till praktik*, upplaga 1, Jure, Stockholm, 2001.
- Mathiesen, Thomas, *Rätten i samhället. En introduktion till rättssociologin*, upplaga 3, Lund, 2010.
- Roos, Carl Martin, *Ersättningsrätt och ersättningsystem*, Nordstedts Juridik, Stockholm, 1990.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, upplaga 4, Norstedts Juridik, Stockholm, 2018.

Schultz, Mårten, *Kausalitet. Studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure, Stockholm, 2007.

Schultz, Mårten, *Kränkning. Studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure, Stockholm, 2008.

Wacks, Raymond, *Understanding Jurisprudence*, 4th edition, Oxford University Press, Oxford, 2015.

Överlien, Carolina, *Våld i hemmet. Barns strategier*, Upplaga 1, Gleerups Utbildning, Malmö, 2012.

Artiklar i tidskrifter

Conradi, Erland, *Om adekvans – än en gång*, SvJT 1984, s. 177-189.

Conradi, Erland, *Sakskada eller ren förmögenhetskada?*, SvJT 1986, s. 169-181.

Flodin, Jonny, *Ersättning för s.k. chockskada*, SvJT 2008, s. 525-551.

Friberg, Sandra, *Ersättning till brottsoffer*, NFT 4/2011.

Gilbert, Ruth, *Child Maltreatment I Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries*, Lancet 2009, s. 68-81.

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004 s. 1-10.

Schultz, Mårten, *Kritik mot kränkingsbegreppet*, SvJT 2008, s. 37-56.

Samlingsvolymen och festskrifter

Hellner, Jan, *Värderingar i skadeståndsrätten*, Hessler, Henrik (red.), *i Festskrift till Per Olof Ekelöf*, Norstedts Juridik, Stockholm, 1972, s. 299-335.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (reds.), *i Juridisk metodlära*, upplaga 4, Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21-45.

Lernestedt, Claes, *Barn som bevittnar våld*, Norée, Annika (red.), *i Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, Norstedt Juridik, Stockholm, 2007, s. 171-194.

Övrig litteratur

Arvidsson, Anna, *Barn som bevittnar våld i nära relationer*, Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, 2014, examensarbete.

Brottsoffermyndigheten (2017) *Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Danielson, Eva, *I brottets skugga*, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, 2010, examensarbete.

Ekholm, Pia & Sternebratt, Karin, *Barnen i brottets skugga – skadeståndsberättigade eller inte*, Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, 2005, examensarbete.

Nyholm, Anna, *Barn som bevittnar våld i hemmet – en straff och skadeståndsrättslig studie*, Juridiska institutionen vid Stockholms universitet, 2009, examensarbete.

Unicef Sverige (2019) *Olagligt men inte straffbart*, rapport.

Åklagarmyndigheten (2017) *Handbok för handläggning av brott i nära relation*, utvecklingscentrum Göteborg.

Försäkringsvillkor

IF Villa, Försäkringsvillkor september 2019

Trygg Hansa, Boendeförsäkring, Försäkringsvillkor december 2019

Elektroniska källor

Bengtsson, Bertil & Strömbäck, Erland, Skadeståndslagen (2019-05-01), kommentaren till 2 kap. 1 §, 5 kap. 1 §. <http://www.zeteo.wolterskluwer.se>

Protokoll 2017/18:131, 201-06-13. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/protokoll/protokoll-201718131-onsdagen-den-13-juni_H509131

Jag, Anna Gustafsson, registrerades första gången på kursen Examensarbete HT 2019 och har inte omregistrerats på kursen. Jag examineras första gången HT 2019.